ॐ

ત્રણ થોક સંગ્રહ.

(છ કાયના બોલ, નવ તત્વ અને છ આરા).

એક સ્વધર્મીબંધુ તરફની મદદથી
લીંબડી સંપ્રદાયના વિદ્વાન મહારાજ શ્રી ગુલાબચંદજી
તથા શ્રી વીરજી સ્વામી પાસે સુધરાવી,

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
વાડીલાલ કાળુભાઈ સંઘવી
ઠે. સારંગપુર-તળીયાની પોળ,
અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧લી — પ્રત ૫૦૦.
સંવત ૧૯૮૦ — સને ૧૯૨૪.

કીંમત સદુપયોગ.

શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ.

(રાગ—આદ, ગુણવંતી ગુજરાત એ લય.)

જયવંતા પ્રભુ વીર, હમારા, જયવંતા પ્રભુ વીર;
શાસન નાયક ધીર, હમારા, જયવંતા પ્રભુ વીર. એ ટેક.

શાસ્ત્ર સરોવર સરસ આપનું, તત્વે રસે ભરપુર;
તેમાં ન્હાતાં તરતાં નિત્યે, શુદ્ધ થાય અમ ઉર.

સાત્વિક ભાવે જેહ પ્રકાશ્યું, વાસ્તવિક તત્ત્વ સ્વરૂપ;
આસ્તિકતામાં રમિયે તેથી, આનંદ થાય અનૂપ. હમારા.

આપ પ્રકાશિત જ્ઞાન બગીચે, ખીલ્યાં છે બહુ ફૂલ;
સુગંધિ વાયુની સરસ લ્હેરથી, અમે છીએ મશગુલ. હમારા.

આપ વિશાળ વિચાર ભૂમિયે; ઉગ્યો કલ્પ અંકુર;
રસભર તેનાં ફલ ચાખીને, રહેશું આપ હજૂર. હમારા

નામ આપનું નિશદિન પ્યારૂં, રમી રહ્યું અમ ઉર;
તેની ખાતર પ્રાણ અર્પવા, અમે છીએ મંજૂર. હમારા.

માર્ગ બતાવા અમ ઉપર જે, કર્યો મહા ઉપકાર;
અર્પણ કરીએ સર્વે તથાપિ, થાય ન પ્રત્યુપકાર. હમારા.

ચરણ આપનાં શરણ હમારે, મરણ જન્મ ભય દૂર;
લોભી ચાતક 'રત્નચંદ્ર' જયમ, તમ દર્શન આતુર. હમારા.

અમદાવાદ—શ્રી "ડાયમંડ જ્યુબિલી" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

શ્રી છકાયના બોલ.

(નવતત્ત્વ, છ આરા સાથે.)

શ્રી છકાયના બોલ.

અથ છકાયના બોલ લખ્યા છે ।। પ્રથમ છકાયના નામ કહે છે. ।। પહેલે બોલે ઈંદી થાવર કાય ।। ૧ ।। બંભી થાવર કાય ।। ૨ ।। સપિ થાવર કાય ।। ૩ ।। સુમતિ થાવર કાય ।। ૪ ।। પયાવચ થાવર કાય ।। ૫ ।। જંગમ કાય ।। ૬ ।। એ છકાયના નામ કહ્યાં ।। હવે ગોત્ર કહે છે ।। પૃથ્વી કાય ।। ૧ ।। અપ કાય ।। ૨ ।। તેઉ કાય ।। ૩ ।। વાઉ કાય ।। ૪ ।। વનસ્પતિ કાય ।। ૫ ।। ત્રસ કાય ।। ૬ ।। એ છ ગોત્ર કહ્યા ।।

હવે પૃથ્વીકાયના બે ભેદ છે ।। સૂક્ષ્મ ને બાદર ।। સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમાં ભર્યા છે. તે આપણી નજરે ન આવે ।। કેવલજ્ઞાની જાણે દેખે ।। ૧ ।। હવે બાદર પૃથ્વીકાયના નામ કહે છે ।। પહેલે બોલે માટી ને મીઠાની જાત ।। ૧ ।। બીજે ખડી ને ખારાની જાત ।। ૨ ।। ત્રિજે કાળમિંઢ મરડીયા પહાણા ને સિલ્લાની જાત ।। ૩ ।। ચોથે હીંગલો ને હડતાળની જાત ।। ૪ ।। પાંચમે ગેરૂ ને ગોપીચંદનની જાત ।।૫।। છઠે રત્ન પરવાળાની જાત ।।૬।। સાતમે બોલે સોનું, રૂપું, સીસું, ત્રાંબુ, લોઢુ વગેરે ધાતુની જાત તથા સોળ જાતના રત્ન, આદે તેંતાલીસ જાતની પૃથ્વીકાય છે. તેમાં સુંવાળી અને ખરખરી (કઠણ) એવા બે ભેદ છે, તેમાં

સુંવાળીના સાત ભેદ ને ખરીખરીના છત્રીસ ભેદ, એ તેંતાલીસ જાતની પૃથ્વીકાય છે. તેના એક એક કકડામાં અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યા છે. તેમાંથી જુવાર તથા પીલુ જેટલી પૃથ્વીકાય લઇએ, તેમાંથી એક એક જીવ નીકળીને પારેવા જેવડી કાયા કરે તો એક લાખ જોજનના જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિં એમ જાવત અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર ભરાય એટલા જીવ છે. તેના કુળ બારલાખ કરોડ છે. તેનું આઉખું જઘન્ય અંતર મુહૂર્તનું છે. ઉત્કૃષ્ટ જુદુ જુદુ, તે નીચે મુજબ. સુકુમાળ માટીનું એક હજાર વરસનું, શુદ્ધ માટીનું બારહજાર વરસનું, વેળુ (રેતી) નું ચૌદ હજાર વરસનું, મણુસીલનું સોળ હજાર વરસનું, કાંકરાનું અઢાર હજાર વરસનું, ખર તે કઠણ પૃથ્વી, વજ્ર, હીરા વગેરે તેનું બાવીશ હજાર વરસનું આયુષ્ય છે, તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ. ઈતિ પૃથ્વીકાય સમાપ્ત ॥ ૧ ॥

હવે અપકાય તે પાણી, તેના બે ભેદ છે. સૂક્ષ્મ ને બાદર, સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમાં ભર્યા છે. તે આપણી નજરે ન આવે, ફક્ત કેવળી દેખે. હવે બાદર પાણીના નામ કહે છે. પેહેલે બોલે વરસાદ ને કરાના પાણી ॥ ૧ ॥ બીજે બોલે ઝાકળ ને ધુમરના પાણી ॥ ૨ ॥ ત્રીજે કુવા, તળાવ ને નદીના પાણી ॥ ૩ ॥ ચોથે દરીઆ ને ઝરણાના પાણી ॥ ૪ ॥ ખારા ખાટા પાણી ॥ ૫ ॥ મોળા મીઠા

પાણી ॥ ૬ ॥ જુદા જુદા રસના સાત સમુદ્ર છે તેના પાણી, લવણ સમુદ્રનું પાણી ખારૂં છે, કાળોદધી સમુદ્રનું પાણી મીઠું, કાળું ને ભારે છે, એક સમુદ્રનું ઘીના રસ સરીખું છે, એક સમુદ્રનું દુધના રસ સરીખું છે, પુષ્કર અને સયંભુરમણ એ બે સમુદ્રનું મીઠું, આછુ, હલકું ને પથ્ય છે, ને એક સમુદ્રનું પાણી મદીરાના રસ સરખું છે ॥ ૭ ॥ બાકી અસંખ્યાતા સમુદ્રના પાણી શેરડીના રસ જેવા છે, એ આદે ઘણી જાતના પાણી છે, તેના એક બીંદુમાં અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યા છે. તેમાંથી એક એક જીવ નીકળીને સરસવના દાણા જેવડી કાયા કરે તો એક લાખ જોજનના જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિં. "પુર્વની પેરે." તેના કૂળ સાતલાખ કરોડ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટું સાત હજાર વરસનું છે. તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ. ॥ ૨ ॥

હવે તેઉકાય તે અગ્નિ. તેના બે ભેદ, સૂક્ષ્મ ને બાદર. સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમાં ભર્યા છે. તે આપણી નજરે ન આવે. કેવળજ્ઞાની જાણે દેખે ॥ ૧ ॥ હવે બાદર અગ્નિના નામ કહે છે. પેહેલે બોલે ચૂલા ને ભઠ્ઠીની અગ્નિ ॥ ૧ ॥ ધુમાડા ને તાપણીની અગ્નિ ॥ ૨ ॥ ચકમક ને વીજળીની અગ્નિ ॥ ૩ ॥ દીવા ને ઉમાડાની અગ્નિ ॥ ૪ ॥ ધગધગતા લોઢા ને અરણીની અગ્નિ ॥ ૫ ॥ એ આદે દઈને

ઘણી જાતની અગ્નિ છે, તેના એક તણખામાં અસંખ્યાતા જીવ ભગવંતે કહ્યા છે. તેમાંથી એક એક જીવ નીકળીને ખસખસના દાણા જેવડી કાયા કરે તો એક લાખ જોજનના જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિં. તેના કૂળ ત્રણ લાખ કરોડ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ અહોરાત્રીનું છે. તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ. ॥ ૩ ॥

હવે વાઉકાય તે વાયરો, તેના બે ભેદ છે. સૂક્ષ્મ ને બાદર, સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમાં ભર્યા છે. તે આપણી નજરે ન આવે. જ્ઞાની જાણે દેખે ॥ ૧ ॥ હવે બાદર વાયરાના નામ કહે છે. ઉગમણો ને આથમણો વા ॥ ૧ ॥ ઉત્તર ને દક્ષિણનો વા ॥ ૨ ॥ ઉંચો, નીચો ને ત્રીછો વા ॥ ૩ ॥ વંટોળીઓ ને મંડળીઓ વા ॥ ૪ ॥ ગુંજવા ને સુધવા ॥ ૫ ॥ એ આદે દઈને ઘણી જાતનો વાયરો છે ॥ તે કેમ કરી હણાય છે ? તે કહે છે. ઉઘાડે મોઢે બોલ્યે ॥ ઝાપટ નાંખવે ॥ સુપડે સોવે ॥ ઝાટકવે ॥ કાંતવે ॥ પીંજવે ॥ ટાળોટા વગાડવે ॥ વીંઝણે વીંઝવે એટલે હલાવે ॥ હીંચોળે હીંચકવે ॥ એ આદે દઇને ઘણી જાતના શસ્ત્રે કરી હણાય છે. તેમાં એકવાર ઉઘાડે મોઢે બોલ્યે અસંખ્યાતા જીવ હણાય છે. તેમાંથી એક એક જીવ નીકળીને વડના બીજ જેવડી કાયા કરે તો લાખ જોજનના જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિ. તેના કૂળ સાતલાખ કરોડ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય

અંતર મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણહજાર વરસનું છે, તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ ॥ ૪ ॥

હવે પાંચમે બોલે વનસ્પતિ કાય ॥ તેના બે ભેદ ॥ સૂક્ષ્મ ને બાદર ॥ સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમાં ભર્યા છે ॥ તે આપણી નજરે ન આવે જ્ઞાની જાણે દેખે ॥ હવે બાદર વનસ્પતિ કાય તેના બે ભેદ ॥ પ્રત્યેક ને સાધારણ ॥ પ્રત્યેક તે કોને કહીએ? એક શરીરે એક એક જીવ હોય તેને પ્રત્યેક કહીએ ॥ ૧ ॥ એક શરીરે અનંતા જીવ હોય તેને સાધારણ કહીએ ॥ ૨ ॥ હવે પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયના નામ કહે છે ॥ પેહેલે બોલે વૃક્ષ ને વેલાની જાત ॥ ૧ ॥ બીજે રીંગણી, તુલસી ને ગુલમની જાત ॥ ૨ ॥ ત્રીજે એરડા, આકડા ને ધંતુરાની જાત ॥ ૩ ॥ દાડમ, શેરડી ને કેળાંની જાત ॥ ૪ ॥ પ્રો, કેવડો, ડાભડો ને તરણાની જાત ॥ ૫ ॥ ફુલ, કમળ ને નાગરવેલની જાત ॥ ૬ ॥ બોરડી, કેરડો, કસેળાની જાત ॥ ૭ ॥ જુવાર, બાજરો, મઠ, મકઈની જાત ॥ ૮ ॥ સુવા, મોધરી, તાંજળઓ, વાલોળ ફળીની જાત ॥ ૯ ॥ એ આદિ દઇને ઘણી જાતની પ્રત્યેક વનસ્પતિ છે ॥ તેમાં ભગવંતે ત્રણ પ્રકારના જીવો કહ્યા છે ॥ સંખ્યાતા ॥ ૧ ॥ અસંખ્યાતા ॥૨॥ અને અનંતા ॥૩॥ તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ દસહજાર વરસનું છે ॥ તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ ॥ ૫ ॥

હવે સાધારણ વનસ્પતિ કાયના નામ કહે છે ॥ પેહેલે

લીલફુલ ને સેવાળની જાત ॥ ૧ ॥ બીજે ગાજર મુળાની જાત ॥ ૨ ॥ ત્રીજે કુંગળી લસણની જાત ॥ ૩ ॥ ચોથે આદુ ને ગરમરની જાત ॥ ૪ ॥ પાંચમે કંટાળો થોર, ખુરસાણી, કુંવાર, સેલરાની જાત ॥ ૫ ॥ છઠે મોથ ને લુણીની જાત ॥ ૬ ॥ ઉગતા અંકુર ને કુણી કાકડીની જાત ॥ ૮ ॥ એ આદે ઘણી જાતની સાધારણ વનસ્પતિ છે ॥ તેમાં ભગવંતે ત્રણ પ્રકારના જીવ કહ્યા છે ॥ સંખ્યાતા ॥ ૧ ॥ અસંખ્યાતા ॥ ૨ ॥ અનંતા ॥ ૩ ॥ તેમાં એક કંદમુળના કકડામાં અસંખ્યાતા શરીર છે ને એક એક શરીરે અનંતા જીવ છે ॥ તે સમયે સમયે એક એક જીવ કાઢતાં અનંતે કાળે પણ એક શરીર ખાલી ન થાય પણ ઘણે અનંતે કાળે ખાલી થાય ॥ તેનું આયુષ્ય જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટુ અંતર્મુહૂર્ત્તનું છે ॥ તે બેનાં કૂળ અઠાવીશ લાખ ક્રોડ છે. તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ ॥ ૫ ॥

હવે ત્રસ કાય ॥ તેના ચાર ભેદ ॥ બેઇંદ્રિય ॥ ૧ ॥ તેઇંદ્રિય ॥ ૨ ॥ ચઉરિંદ્રિય ॥૩॥ પંચેંદ્રિય ॥૪॥ હવે બે ઇંદ્રિયના બે ભેદ ॥ અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા ॥ બેઇંદ્રિય કોને કહીએ ? જેને કાયા ને જીભ્યા. કાયા તે સ્પર્શેંદ્રિય ને જીભ્યા તે રસેંદ્રિય એ બે ઇંદ્રિય હોય તેને બેઇંદ્રિય કહીએ ॥ તેના નામ ॥ જળો ને પોરાની જાત ॥ ૧ ॥ કીડા, કરમીઆ, સરમીયાની જાત ॥ ૨ ॥ ભામણમુંડા ને અળસીયાની જાત

॥ ૩ ॥ લટલાળની જાત ॥ ૪ ॥ શંખ છીપ ને કોડાની જાત ॥ ૫ ॥ એ આદે દઈને ઘણી જાતના બેઇંદ્રિય જીવ છે ॥ તેના કૂળ સાતલાખ કરોડ છે. ॥ તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતરમુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ બાર વરસનું છે ॥ તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ ॥ ૬ ॥

હવે તેઇંદ્રિયના બે ભેદ ॥ અપ્રજાપ્રા ને પ્રજાપ્રા ॥ તેઇંદ્રિય કોને કહીએ ? ॥ કાયા તે સ્પર્શેંદ્રિ, મુખ તે રસેંદ્રિ ને નાશીકા તે ઘાણેંદ્રિય એ ત્રણ ઇંદ્રિય હોય તેને તેઇંદ્રિય કહીએ ॥ તેનાં નામ ॥ જું લીંખની જાત ॥ ૧ ॥ ચાંચડ માંકડની જાત ॥ ૨ ॥ કીડી કંથવાની જાત ॥ ૩ ॥ માટલા ને ધનેડાની જાત ॥ ૪ ॥ જુવા, ઈતડી, ગીંગોડાની જાત ॥૫॥ ધીમેલ, ઉધઈ ને ગધૈયાની જાત ॥ ૬ ॥ કાનખજુરા ને સંકોડાની જાત ॥ ૭ ॥ એ આદે ઘણી જાતના તેઇંદ્રિય જીવ છે ॥ તેના કૂળ આઠ લાખ કોડ છે ॥ તેનું આયુષ્ય જ૦ અંતર્મુહૂર્તનું, ઉ૦ ઓગણપચાસ દિવસનું ॥ તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ ॥ ૨ ॥

હવે ચઉરિંદ્રિયના બે ભેદ ॥ અપ્રજાપ્રા ને પ્રજાપ્રા ॥ ચઉરિંદ્રિય તે કોને કહીએ ? કાયા, મુખ, નાશીકા ને આંખ, કાયા તે સ્પર્શેંદ્રિય, મુખ તે રસેંદ્રિય, નાશીકા તે ઘ્રાણેંદ્રિય, આંખ તે ચક્ષુ ઇંદ્રિય એ ચાર ઇંદ્રિય હોય તેને ચઉરિંદ્રિય કહીએ ॥ માંખી ને મસલાની જાત ॥૧॥ ડાંસ ને મચ્છરની જાત ॥૨॥ ભમરા, તીડ, પતંગની જાત ॥ ૩ ॥ કરોળીયા, કંસારીની

જાત ॥ ૪ ॥ વીંછી, ખડમાંકડીની જાત ॥ ૫ ॥ બગા, ધુડીયા ને કુદાની જાત ॥૬॥ એ આદે ઘણી જાતના ચઉરિંદ્રિય જીવ છે ॥ તેના કૂળ નવ લાખ ક્રોડ છે ॥ તેનું આયુષ્ય જ૦ અંતર્મુહૂર્તનું, ઉ૦ છ માસનું છે. ॥ તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ ॥ ૩ ॥

હવે પંચેંદ્રિય તે કોને કહીએ ? કાયા, મુખ, નાશીકા, આંખ ને કાન (શ્રોતેંદ્રિય) એ પાંચ ઈંદ્રિ હોય તેને પંચેંદ્રિય કહીએ ॥ તેની ચાર જાત ॥ નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્ય ને દેવતા ॥ તેમાં નારકીમાં સાત નરક ॥ તેના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા એમ ચૌદ ભેદ નારકીના. તેની કુળ કોડી ૨૫ લાખ ક્રોડ છે ॥ તિર્યંચના પાંચ ભેદ ॥ જળચર, થળચર, ભુજપર, ને ખેચર એ પાંચ સમુચ્છિમ ને એ પાંચ ગર્ભજ ॥ એમ પાંચ દુ દસ તેના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા એવં દસ દુ વીશ ભેદ તિર્યંચ પંચેંદ્રિયનાં જાણવા.

હવે તિર્યંચ પંચેંદ્રિયની કુળ કોડી જુદી જુદી કહે છે. જળચરની સાડાબાર લાખ ક્રોડ, થળચરની દસલાખ ક્રોડ, ઉરપરની દસ લાખ ક્રોડ, ભુજપરની નવ લાખ ક્રોડ, ખેચરની બાર લાખ ક્રોડ ॥ એમ તિર્યંચની કૂળ કોડી જાણવી.

હવે મનુષ્યના ચાર ભેદ તે કહે છે ॥ પંદર કર્મભૂમિના, ત્રીસ અકર્મભૂમિના, છપન અંતરદ્વીપાના મનુષ્ય ॥ એ ત્રણે એકશો ને એક ક્ષેત્રના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા એવં એકસો એક દુ બસેં બે ભેદ થયા ॥ હવે ચોથા ભેદમાં

ચૌદ સ્થાનકના સમુર્ચ્છિમ મનુષ્ય તે પણ એકસો એક ક્ષેત્રમાં ઉપજે છે તે અપ્રજાપ્તા છે. માટે એકસો એક ભેદ તેના ॥ એમ સર્વ મળીને ત્રણુસેં ને ત્રણુ ભેદ મનુષ્યના છે, તેના કૂળ બાર લાખ ક્રોડ છે.

હવે દેવતાના ચાર ભેદ છે ॥ ભવનપતિ ॥ ૧ ॥ વાણુ-વ્યંતર ॥ ૨ ॥ જ્યોતષી ॥૩॥ વૈમાનીક ॥ ૪ ॥ ચારે જાતના નવાણુ ભેદ થાય, તેના અપ્રજાપ્તા ને પજાપ્તા એમ એકશો અઠાણું ભેદ દેવતાના જાણુવા. તેના કુળ છવીસ લાખ ક્રોડ છે ॥ હવે નારકીનું આઉખું જઘન્ય દસ હજાર વરસનું, ઉત્કૃષ્ટુ તેત્રીસ સાગરોપમનું ॥ તિર્યંચનું આઉખું જ૦ અં. ઉ૦ ત્રણુ પલ્યનું ॥ મનુષ્યનું આઉખું જ૦ અંતર્મુહૂર્તનું, ઉ૦ ત્રણુ પલ્યનું ॥ દેવતાનું આઉખું જ૦ દસહજાર વરસનું, ઉ૦ તેત્રીસ સાગરોપમનું. એમ આઉખું જાણુવું. સર્વ એકેંદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય ને પંચેંદ્રિય એ સર્વના મળીને પાંચસેં ને ત્રેસઠ ભેદ જીવના જાણુવા. તેનો વિસ્તાર નવતત્ત્વથી જાણુવો. તેની દયા પાળીએ તો અનંતા મોક્ષના સુખ પામીએ ॥

ઇતિ શ્રી છકાયના બોલ સંપૂર્ણ.

૧૧૧-૮૨

શ્રી નવતત્વ.

હવે વિવેકી સમકીતદષ્ટિ જીવને નવ પદાર્થ જેવાં છે તેવા તથારૂપ બુદ્ધિ પ્રમાણે ગુરૂ આમન્યાયથી ધારવા જોઇએ માટે તે નવ પદાર્થના નામ કહે છે ॥ જીવતત્ત્વ, અજીવ-તત્ત્વ, પુણ્ય તત્ત્વ, પાપ તત્ત્વ, આશ્રવ તત્ત્વ, સંવર તત્ત્વ, નિર્જરા તત્ત્વ, બંધ તત્ત્વ અને નવમો મોક્ષ તત્ત્વ.

હવે પેહેલો જીવતત્ત્વ કોને કહીએ ? ચૈતન્ય, લક્ષણુ, સદા સઉપયોગી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, સુખ દુઃખનો જાણુ, સુખદુઃખનો વેદક અને પર્યાયવંત ને પ્રાણુનો ધારણુ કરનાર તેને જીવ તત્ત્વ કહીએ ॥ ૧ ॥ અજીવતત્ત્વ તે કોને કહીએ ? જડ, લક્ષણુ, ચૈતન્યરહીત તેને અજીવતત્ત્વ કહીએ ॥ ૨ ॥ પુણ્ય તે શુભ કમાણીએ કરી, શુભ કર્મના ઉદયે કરી જેના ફળ ભોગવતાં આત્માને મીઠા લાગે તેને પુણ્ય તત્ત્વ કહીએ ॥ ૩ ॥ પાપ તત્ત્વ તે કોને કહીએ ? અશુભ કમાણીયે કરીને અશુભ કર્મના ઉદયે કરી જેનાં ફળ આત્માને ભોગવતાં કડવા લાગે (દુઃખ થાય) તેને પાપ તત્ત્વ કહીએ ॥ ૪ ॥ આશ્રવ તે અવ્રત ને અપચ્ચખાણે કરી, વિષય કષાયને સેવવે કરી ॥ આત્મારૂપ તલાવને વિષે ॥ ઇંદ્રિઆદિક ઘડનાળે (છીદ્રે) કરી કર્મ પાપરૂપ જળનો પ્રવાહ આવે ॥ તેને આશ્રવ તત્ત્વ કહીએ ॥ ૫ ॥ સંવર

તે જીવરૂપ તળાવને વિષે કર્મરૂપ જળને વ્રત પચ્ચખાણાદિક દ્વાર દઈ રોકીએ તેને સંવર તત્ત્વ કહીએ ॥ ૬ ॥ નિર્જરા તે આત્માના પ્રદેશથી બારે ભેદે તપશ્ચર્યાયે કરી, દેશ થકી કર્મનું નિર્ઝરવું (દુર થવું) તેને નિર્જરા તત્ત્વ કહીએ ॥ ૭ ॥ બંધ તે આત્માના પ્રદેશને કર્મ પુદ્ગળના દળ ખીર નીરનીપરે, લોહપીંડ અગ્નિની પરે લોલીભુત થઈ જીવ અને કર્મ માંહોમાંહે એકઠા થઈ બંધાય તેને બંધ તત્ત્વ કહીએ ॥ ૮ ॥ સકળ આત્માના પ્રદેશથી સકળ કર્મનું છુટવું, સકળ બંધનું મુકાવવું, સકળ કાર્યની સિદ્ધિ થાય તેને મોક્ષ તત્ત્વ કહીએ ॥ એ નવ પદાર્થમાં જીવ ને અજીવ એ બે જાણવા જોગ છે. પુણ્ય, સંવર નિર્જરા અને મોક્ષ એ ચારે આદરવા જોગ છે. પાપ, આશ્રવ અને બંધ એ ત્રણ છાંડવા જોગ છે. હવે જીવનો એક ભેદ. સકલ જીવોનું ચૈતન્ય લક્ષણ એક છે. માટે સંગ્રહનયે કરી એક ભેદે જીવ કહીએ તથા બે પ્રકારે પણ જીવ કહીએ ॥ ત્રસ ને થાવર, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય, તેને ત્રસ કહીએ ॥૧॥ થાવર એટલે સ્થિર રહે તેને થાવર કહીએ તે પૃથ્વી, અપ, તેઉ, વાઉ, વનસ્પતિ ॥ ૨ ॥ બે પ્રકારે જીવ, સિદ્ધ અને સંસારી તથા ત્રણ ભેદે જીવ ॥ સ્ત્રીવેદ, પુરૂષવેદ, નપુંસકવેદ ॥ વળી ત્રણ પ્રકારે જીવ ॥ ભવસિદ્ધિયા, અભવસિદ્ધિયા, નોભવસિદ્ધિયાનોઅભવસિદ્ધિયા ॥ તથા ચાર ભેદે જીવ ॥ નારકી, તીર્યંચ, મનુષ્ય ને દેવતા

॥ વળી ચાર પ્રકારે જીવ ॥ ચક્ષુદર્શની ॥ ૧ ॥ અચક્ષુ-દર્શની ॥ ૨ ॥ અવધિદર્શની ॥ ૩ ॥ કેવળદર્શની ॥ ૪ ॥ તથા પાંચ પ્રકારે જીવ ॥ એકેંદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય ॥ ચઉરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય. વળી પાંચ પ્રકારે જીવ ॥ સજોગી ॥ મનજોગી ॥ વચનજોગી ॥ કાયજોગી ॥ અજોગી ॥ તથા છ પ્રકારે જીવ ॥ પૃથ્વીકાય ॥ અપકાય ॥ તેઉકાય ॥ વાઉકાય ॥ વનસ્પ-તિકાય ॥ ત્રસકાય ॥ વળી છ પ્રકારે જીવ ॥ સકષાયી ॥ ક્રોહ-કષાયી ॥ માનકષાયી ॥ માયાકષાયી ॥ લોભકષાયી॥ અકષાયી ॥ તથા સાત પ્રકારે જીવ ॥ નારકી, તિર્યંચ, ॥ તિર્યંચણી ॥ મનુષ્ય ॥ મનુષ્યણી ॥ દેવતા ॥ દેવી ॥ તથા આઠ પ્રકારે જીવ ॥ સલેશી ॥ કૃષ્ણલેશી ॥ નીલલેશી ॥ કાપુતલેશી ॥ તે-જુલેશી ॥ પદ્મલેશી ॥ શુકલલેશી ॥ અલેશી ॥ તથા નવ પ્રકારે જીવ ॥ પૃથ્વી ॥ અપ ॥ તેઉ ॥ વાઉ ॥ વનસ્પતિ ॥ બેઇંદ્રિય ॥ તેઇંદ્રિય ॥ ચઉરિંદ્રિય ॥ પંચેંદ્રિય ॥ તથા દસ ભેદે જીવ ॥ પાંચ સ્થાવર ॥ ચાર ત્રસ ને સિદ્ધ ॥ તથા અગિઆર ભેદે જીવ ॥ એકેંદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય, એ પાંચના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા ॥ એવં દસ ને અનેંદ્રિય તે ઇંદ્રિય રહિત ॥ એવં અગ્યાર ॥ તથા બાર ભેદે જીવ ॥ પૃથ્વી-કાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, નારકી, તિર્યંચ પંચેંદ્રિય મનુષ્ય ને દેવતા એવં બાર ॥ હવે તેર પ્રકારે જીવ ॥ કૃષ્ણલેશી, નીલલેશી, કાપુતલેશી, તેજુલેશી, પદ્મલેશી, ને શુકલલેશી, એ છના

અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા, એવં છ દુ બાર, ને અલેશી એ મળીને તેર ભેદ થયા ॥ હવે ચઉદ પ્રકારે જીવ ॥ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયનો અપ્રજાપ્તો, ને પ્રજાપ્તો, બાદર એકેંદ્રિયનો અપ્રજાપ્તો ને પ્રજાપ્તો, બેઇંદ્રિયનો અપ્રજાપ્તો ને પ્રજાપ્તો, તેઇંદ્રિયનો અપ્રજાપ્તો ને પ્રજાપ્તો, ચઉરિંદ્રિયનો અપ્રજાપ્તો ને પ્રજાપ્તો, અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયનો અપ્રજાપ્તો ને પ્રજાપ્તો, સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયનો અપ્રજાપ્તો ને પ્રજાપ્તો, એ ચઉદ પ્રકારે જીવ. હવે વ્યવહાર વિસ્તારનયે કરી સર્વ સંસારી જીવના ૫૬૩ ભેદ કહે છે.

હવે પ્રથમ નારકીના ચૌદ ભેદ કહે છે ॥ સાત નરક તેના નામ કહે છે ॥ ઘમા ॥ ૧ ॥ વંશા ॥ ૨ ॥ શિલા ॥ ૩ ॥ અંજણા ॥૪॥ રિઠા ॥૫॥ મઘા ॥૬॥ માઘવઈ ॥૭॥ હવે તેના ગોત્ર કહે છે ॥ રત્નપ્રભા ॥૧॥ સકરપ્રભા ॥૨॥ વાલૂપ્રભા ॥૩॥ પંકપ્રભા ॥૪॥ ધૂમપ્રભા ॥૫॥ તમપ્રભા ॥ તમતમાપ્રભા ॥૭॥ એ સાતે નરકના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા એવં સાત દુ ચૌદ ભેદ નારકીના જાણવા ॥. હવે તિર્યંચના અડતાળીશ ભેદ કહે છે ॥ પૃથ્વી ॥ પાણી ॥ તેઉ ॥ વાઉ ॥ એ ચાર સૂક્ષ્મ ને બાદર ॥ એવં આઠ ॥ એ આઠના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા ॥ એવં આઠ દુ સોલ ને વનસ્પતિના ત્રણ ભેદ ॥ સૂક્ષ્મ ॥ પ્રત્યેક ॥ સાધારણ ॥ એ ત્રણના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા એવં ત્રણ દુ છ ॥ એ છ ને આગલા સોલ મળી બાવીશ ભેદ એકેંદ્રિયના થયા ॥ ત્રણ વિગલેંદ્રિય તે બેઇંદ્રિય ॥ તેઇંદ્રિય

॥ ચઉરિંદ્રિય ॥ એ ત્રણના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા ॥ એવં છ ને આગલા બાવીશ કુલ અઠાવીશ થયા ॥ હવે જળચર ॥ ॥ થળચર ॥ ઉરપર ॥ ભુજપર ॥ ખેચર ॥ એ પાંચ સમુર્ચ્છિમ ને ગર્ભજ ॥ એવં દશ, તેના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા એવં વીશ ॥ કુલ અઠાવીશ ને વીશ અડતાલીશ ભેદ તિર્યંચના કહ્યા. હવે ત્રણસેં ત્રણ ભેદ મનુષ્યના કહે છે. ॥ પંદર કર્મભૂમિના મનુષ્ય ॥ ત્રીસ અકર્મભૂમિના મનુષ્ય ॥ છપન અંતરદ્વીપાના મનુષ્ય ॥ એવં એકસો એક ક્ષેત્રના ગર્ભજ મનુષ્ય ॥ તેના અપ્રજાપ્તા ને પ્રજાપ્તા ॥ એવં બસેંબે ને એકસો એક ક્ષેત્રના સમુર્ચ્છિમ મનુષ્ય તે અપ્રજાપ્તા ॥ એવં ત્રણસેં ને ત્રણ ભેદ થયા ॥ હવે એકસો એક ક્ષેત્રનો વિસ્તાર કહે છે ॥ કર્મભૂમિ તે કોને કહીએ ? અસી એટલે તરવાર પ્રમુખ હથિયારનું બાધવું ॥ મસી એટલે લખવું ॥ કૃષી એટલે ખેડ કરવી ॥ એ ત્રણ પ્રકારના વ્યાપારે કરી આજીવિકા ચલાવે તેને કર્મભૂમિના મનુષ્ય કહીએ ॥ તે કર્મભૂમિના પંદર ક્ષેત્ર છે તે કહે છે. ॥ પાંચ ભરત ॥ પાંચ ઇરવત ॥ પાંચ મહાવિદેહ ॥ એ પંદર ક્ષેત્ર કયાં છે ? તે કહે છે ॥ એક લાખ જોજનનો જંબૂદ્વીપ છે. તેમાં એક ભરત, એક ઇરવત ને એક મહાવિદેહ એ ત્રણ છે. જંબૂદ્વીપને ફરતો બે લાખ જોજનનો લવણ સમુદ્ર છે, તેને ફરતો ચાર લાખ જોજનનો ધાતકીખંડ દ્વીપ છે, તેમાં બે ભરત, બે ઈરવત ને બે

મહાવિદેહ એમ છ ક્ષેત્ર છે ॥ ધાતકીખંડને ફરતો આઠ લાખ જોજનનો કાળોદધી સમુદ્ર છે, તેને ફરતો આઠ લાખ જોજનનો અર્ધપુષ્કર દ્વીપ છે, તેમાં બે ભરત, બે ઇરવત, બે મહાવિદેહ એમ છ ક્ષેત્ર છે ॥ એ પંદર ક્ષેત્ર કર્મભૂમિના કહ્યાં ॥ હવે ત્રીશ અકર્મભૂમિના મનુષ્ય કહે છે ॥ અકર્મભૂમિ તે કોને કહીએ ? અસી, મસી ને કૃષી એ ત્રણ પ્રકારના વ્યાપાર રહિત ને દસ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષે કરીને જીવે તેને અકર્મભૂમિના મનુષ્ય કહીએ ॥ તે કયા ? પાંચ હેમવય ॥ પાંચ ઈરણવય ॥ પાંચ હરિવાસ ॥ પાંચ રમકવાસ ॥ પાંચ દેવકુરૂ ॥ પાંચ ઉત્તર કુરૂ ॥ એવં ત્રીસ ॥ તે કયાં છે ? એક હેમવય, એક ઇરણવય, એક હરિવાસ, એક રમકવાસ, એક દેવકુરૂ, એક ઉત્તરકુરૂ, એ છ ક્ષેત્ર જંબૂદ્વીપમાં છે. હેમવય પ્રમુખ બબે ક્ષેત્ર ધાતકીખંડ દ્વીપમાં છે. એવં અઢાર ને હેમવય પ્રમુખ બબે ક્ષેત્ર અર્ધપુષ્કર દ્વીપમાં છે. એ કુલ ત્રીસ ક્ષેત્ર અકર્મભૂમિના મનુષ્યનાં કહ્યાં ॥ હવે છપન અંતરદ્વીપના મનુષ્યના કહે છે. જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર ચૂલ હેમવંત નામે પર્વત છે, તે પીલો સોનાનો છે, સો જોજનનો ઊંચો છે, સો ગાઉનો ઊંડો છે, ઉત્તર દક્ષિણ એક હજાર બાવન જોજન ને બાર કળાનો પહોળો છે. પૂર્વ પશ્ચિમ ચોવીસ હજાર નવસેં બત્રીસ જોજનનો લાંબો છે. તેને પૂર્વ પશ્ચિમને છેડે બબે ડાઢા નીકળી છે એમ ગ્રંથમાં અધિકાર છે.

એક એક ડાઢા ચોરાસીસેં ચોરાસીસેં જોજનની ઝાઝેરી લાંબી છે. તે એક એક ડાઢા ઉપર સાત સાત અંતર દ્વીપાં છે. તે ચાર ડાઢા ઉપર સાત ચોક અઠાવીસ અંતર દ્વીપા છે. તેમજ ઈરવત ક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર શિખરી પર્વત છે. તે પણ ચૂલ હેમવંત સરિખો જાણવો. તેને પણ પૂર્વ પશ્ચિમે બબે ડાઢા નીકળેલી છે, તે એક એક ડાઢા ઉપર સાત સાત અંતર દ્વીપા છે. એવં અઠાવીસ હુ છપન અંતર દ્વીપા જાણવા. તે એક સો એક ક્ષેત્રના સમુચ્છિમ મનુષ્ય ચૌદ સ્થાનકમાં ઉપજે છે. તે કહે છે ॥ ઉચ્ચારેસુ વા–તે વડી નીતમાં ઉપજે ॥ ૧ ॥ પાસવણેસુ વા–તે લઘુ નીતમાં ઉપજે ॥ ૨ ॥ ખેળેસુ વા–તે બળખામાં ઉપજે ॥ ૩ ॥ સંઘાણેસુ વા–તે નાકની લીંટમાં ઉપજે ॥ ૪ ॥ વંતેસુ વા–તે વમનમાં ઉપજે ॥ ૫ ॥ પીતેસુ વા–તે લીલા પીળા પીતોડામાં ઉપજે ॥ ૬ ॥ પુએસુ વા–તે પરૂમાં ઉપજે ॥૭॥ સોણીએસુ વા–તે લોહીમાં ઉપજે ॥ ૮ ॥ સુક્કેસુ વા–તે વીર્યમાં ઉપજે ॥ ૯ ॥ સુક્ક પોગલપરિસાડીએસુ વા–તે વીર્યાદિકના પુદ્ગલ સુકાણા, તે ફરીથી ભીનાં થાય તેમાં ઉપજે ॥ ૧૦ ॥ વિગયજીવકલેવરેસુ વા–તે મનુષ્યના કલેવરમાં ઉપજે ॥ ૧૧ ॥ ઈત્થીપુરિસસંજોગેસુ વા–તે સ્ત્રી પુરૂષના સંજોગમાં ઉપજે ॥ ૧૨ ॥ નગરનિધમણેસુ વા–તે નગરની ખાળ પ્રમુખ ગટરમાં ઉપજે ॥ ૧૩ ॥ સવ્વેસુ ચેવ અસુઈઠાણેસુ વા–તે સર્વ અશૂચિના સ્થાનકોમાં ઉપજે ॥ ૧૪ ॥

એવં સર્વ મળીને ત્રણુસેં ત્રણુ ભેદ મનુષ્યના કહ્યા ॥ હવે દેવતાના એક સો અઠાણું ભેદ કહે છે ॥ તેમાં દસ ભવનપતિ. તેના નામ અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્‌કુમાર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશાકુમાર, પવનકુમાર, સ્તનિતકુમાર, ॥ ૧૦ ॥ હવે પંદર પરમાધામીના નામ કહે છે. અંબ, અંબરિસ, સામ, સબળ, રૂદ્ર, વૈરૂદ્ર, કાળ, મહાકાળ, અસિપુત્ર, ધનુષ્ય, કુંભ, વાળુ, વેતરણી, ખરસ્વર, મહાઘોષ ॥ ૧૫ ॥ હવે સોળ વાણુવ્યંતરના નામ કહે છે. પિશાચ, ભૂત, જક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરૂષ, મહોરગ, ગાંધર્વ, આણુપન્ની, પાણુપન્ની, ઇસિવાઈ, ભૂઈવાઈ, કંદીય, મહાકંદીય, કોહંડ, પયંગદેવ એ ॥૧૬॥ હવે દસ જંભકાના નામ કહે છે. આણુજંભકા, પાણુજંભકા, લયણુજંભકા, સયણુજંભકા, વત્થજંભકા, પુષ્પજંભકા, ફળજંભકા, બીયજંભકા, વિજ્જુજંભકા, અવિયતજંભકા ॥ ૧૦ ॥ હવે દસ જ્યોતિષીના નામ. ચંદ્રમા, સૂર્ય, ગૃહ, નક્ષત્ર, તારા, એ પાંચ ચર તે અઢીદ્વીપમાં છે, ને પાંચ સ્થિર તે અઢી દ્વીપ બહાર છે. એવં ॥૧૦॥ હવે ત્રણુ કિલ્વિષીના નામ કહે છે. ત્રણુ પલ્યીયા, ત્રણુ સાગરીયા, તેર સાગરીયા, હવે નવ લોકાંતિકના નામ. સારસ્વત આદિત્ય, વહ્નિ, વરૂણુ, ગર્દતોયા, તોશિયા, અવ્યાબાધ, અગિચ્ચા, રિઠ્ઠા એવં ॥ ૯ ॥ હવે બાર દેવલોકના નામ. સુધર્મા, ઈશાન, સનતકુમાર, માહેંદ્ર, બ્રહ્મલોક, લંતક

મહાશુક્ર, સહસાર, આણુત, પ્રાણુત, આરણ, અચ્યુત, એવં ॥ ૧૨ ॥ હવે નવ ગ્રૈવેયકના નામ કહે છે. ભદ્દે, સુભદ્દે, સુજાએ, સુમાણસે, પ્રીયદંસણે, સુદંસણે, આમોહે, સુપડિબદ્ધે, જસોધરે એવં ॥ ૯ ॥ હવે પાંચ અનુત્તર વિમાનના નામ. વિજય, વિજયંત, જયંત, અપરાજીત, સર્વાર્થસિદ્ધ, એ ॥ ૫ ॥ એવં સર્વ મળીને નવાણું જાતના દેવતા ॥ તેના અપ્રજાતા ને પ્રજાપ્તા, એવં નવાણું દુ એકશો અઠાણું ભેદ દેવતાના જાણવા. ચારે ગતિના સર્વ મળીને ત્રેસઠ ભેદ જીવના જાણવા. ઈતિ જીવ તત્ત્વ સમાપ્ત ॥ ૧ ॥

બીજો અજીવતત્ત્વ કહે છે ॥ હવે પ્રથમ અજીવતત્ત્વના ચૌદ ભેદ કહે છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય.એ ત્રણ દ્રવ્યના એક એક દ્રવ્યના ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે, તે કહે છે ॥ ધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ ॥૧॥ દેશ ॥૨॥ પ્રદેશ ॥ ૩ ॥ અધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ ॥ ૪ ॥ દેશ ॥ ૫ ॥ પ્રદેશ ॥૬॥ આકાશાસ્તિકાયનો સ્કંધ ॥૭॥ દેશ ॥૮॥ પ્રદેશ ॥૯॥ ને અદ્ધા સમયકાળ ॥૧૦॥ એ દશ ભેદ અરૂપી અજીવના કહ્યાં ॥ હવે પુદ્દગલાસ્તિકાયના ચાર ભેદ ॥ પુદ્દગલાસ્તિકાયનો સ્કંધ ॥ ૧ ॥ દેશ ॥ ૨ ॥ પ્રદેશ ॥ ૩ ॥ પરમાણુ પુદ્દગલ ॥ ૪ ॥ એ ચાર ભેદ રૂપી અજીવના કહ્યાં ॥ એવં કુલ ચૌદ ભેદ જાણવા ॥ હવે વ્યવહાર વિસ્તારનયે કરી ૫૬૦ ભેદ અજીવતત્ત્વના કહે છે ॥ તેમાં પ્રથમ ત્રીશ ભેદ અરૂપિ અજીવના કહે છે ॥ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય થકી

એક ॥ ક્ષેત્ર થકી લોક પ્રમાણે ॥ કાળ થકી અનાદિ અનંત ॥ ભાવ થકી અવર્ણે, અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ ॥ ૪ ॥ ગુણ થકી ચલણ સહાય ॥ ૫ ॥ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક ॥૬॥ ક્ષેત્રથકી લોક પ્રમાણે ॥ ૭ ॥ કાળથકી આદિ અંત રહિત ॥ ૮ ॥ ભાવ થકી અવર્ણે, અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ ॥ ૯ ॥ ગુણથકી સ્થીર સહાય ॥ ૧૦ ॥ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય થકી એક ॥ ૧૧ ॥ ક્ષેત્રથકી લોકાલોક પ્રમાણે ॥ ૧૨ ॥ કાળથકી અનાદિ અનંત ॥ ૧૩ ॥ ભાવથકી અવર્ણે, અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ ॥ ૧૪ ॥ ગુણથકી અવગાહનાદાન તે વસ્તુનો સમાવવો ॥ ૧૫ ॥ હવે કાળ દ્રવ્યથકી અનેક ॥ ૧૬ ॥ ક્ષેત્ર થકી અઢીદ્વીપ પ્રમાણે ॥ ૧૭ ॥ કાળથકી અનાદિ અનંત ॥ ૧૮ ॥ ભાવથકી અવર્ણે, અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ ॥ ૧૯ ॥ ગુણ થકી વર્તના લક્ષણ તે જીવઅજીવ ઉપર વર્તે છે ॥૨૦ ॥ આ વીશ ને પુર્વે દસ કહ્યા તે મળી ત્રીસ ભેદ અરૂપિ અજીવના જાણવા ॥ હવે ૫૩૦ ભેદ રૂપી અજીવના કહે છે ॥ તેમાં પ્રથમ વર્ણ પાંચ ॥ કાળો ॥ ૧ ॥ લીલો ॥ ૨ ॥ રાતો ॥૩॥ પીળો ॥૪॥ ધોળો ॥૫॥ એક એક વર્ણમાંહે વીશ વીશ ભેદ લાભે તે કહેછે ॥ બે ગંધ ॥ પાંચ રસ ॥ પંચ સંઠાણ ॥ આઠ ફરસ ॥ એવં વીશ ॥ તે પાંચેના વીશ પંચાને સો થયા ॥ હવે ગંધ બે ॥ સુરભિગંધ ને દુર્ભિગંધ ॥ એક એક ગંધમાંહે ત્રેવીસ ત્રેવીસ ભેદ લાભે

તે કહેછે ॥ પાંચ વર્ણ ॥ પાંચ રસ ॥ પાંચ સંઠાણ ॥ આઠ ફરસ ॥ એવં તેવીશ દુ છેંતાલીશ ભેદ બે ગંધના જાણવા ॥ હવે પાંચ રસ ॥ તીખો ॥ કડવો ॥ કસાયલો ॥ ખાટો ॥ મીઠો ॥ ૫ ॥ એક એક રસમાં વીશ વીશ ભેદ લાભે તે કહે છે ॥ પાંચ વર્ણ ॥ બે ગંધ ॥ પાંચ સંઠાણ ॥ આઠ ફરસ ॥ એવં વીશ. તે પાંચના વીશ પંચા સો ભેદ રસના જાણવા ॥ હવે પાંચ સંઠાણ કહે છે ॥ પરિમંડળ સંઠાણ ॥૧॥ વટ સંઠાણ ॥૨॥ ત્ર્યંશસંઠાણ ॥૩॥ ચઉરંશ સંઠાણ ॥ ૪ ॥ આયત સંઠાણ ॥૫॥ એક એક સંઠાણમાં વીશ વીશ ભેદ લાભે તે કહે છે ॥ પાંચ વર્ણ ॥ બે ગંધ ॥ પાંચ રસ ॥ આઠ ફરસ ॥ એવં વીશપંચા સો ભેદ સંઠાણના જાણવા ॥

હવે આઠ ફરસ કહે છે. ખરખરો ॥૧॥ સુંવાળો (લીસો) ॥ ૨ ॥ ભારે ॥ ૩ ॥ હળવો ॥ ૪ ॥ ટાઢો ॥ ૫ ॥ ઉનો ॥ ૬ ॥ ચોપડયો ॥ ૭ ॥ લુખો ॥૮॥ એક એક ફરસમાં તેવીશ તેવીશ ભેદ લાભે તે કહે છે ॥ પાંચ વર્ણ ॥ બે ગંધ ॥ પાંચ રસ ॥ પાંચ સંઠાણ ॥ ૭ ફરસ ॥ એવં તેવીશ ભેદ લાભે ॥ ખરખરામાં ખરખરો ને સુંવાળો બે વર્જવા ॥ સુંવાળામાં સુવાળો ને ખરેખરો બે વજવા ॥ ભારેમાં હલકો ને ભારે વર્જવો ॥ હલકામાં ભારે ને હલકો વર્જવો ॥ ટાઢામાં ટાઢો ને ઉનો વર્જવો ॥ ઉનામાં પણ એ બે વર્જવા ॥ લુખામાં લુખો ને ચોપડયો એ બે વર્જવા

॥ તેમાં ચોપડ્યામાં પણ એ બે વર્જવા ॥ એમ બબે ફરસ વર્જવા ॥ એમ એક ફરસના તેવીસ ભેદ પ્રમાણે આઠ ફરસના એકસો ચોરાસી ભેદ જાણવા ॥ પુર્વે કહ્યા તે ત્રીશ ભેદ અરૂપી અજીવના ॥ સો પાંચ વર્ણના ॥ છેંતાળીશ બે ગંધના ॥ સો પાંચ રસના ॥ સો પાંચ સંઠાણના ॥ એકસો ચોરાસી આઠ ફરસના ॥ કુલ મળીને ૫૬૦ ભેદ અજીવતત્ત્વના જાણવા ॥ ઇતિ અજીવતત્ત્વ સમાપ્ત ॥૨॥

હવે ત્રીજો પુણ્યતત્ત્વ કહે છે ॥ હવે તેમાં નવ પ્રકારે પુણ્ય ઉપરાજે તે કહે છે ॥ અન્ન પુન્ને—તે અન આપવાથી ॥ ૧ ॥ પાણપુન્ને—તે પાણી વીગેરે આપવાથી ॥ ૨ ॥ લયણ પુન્ને—તે સાધુ મુનિરાજ આદેને જગ્યા દેવાથી ॥ ૩ ॥ સયણપુન્ને—તે શય્યા પાટ પ્રમુખ દેવાથી ॥ ૪ ॥ વત્થ પુન્ને—તે વસ્ત્ર આપવાથી ॥ ૫ ॥ મનપુન્ને ॥ ૬ ॥ વચનપુન્ને ॥ ૭ ॥ કાયપુન્ને ॥ ૮ ॥ નમસ્કારપુન્ને ॥ ૯ ॥ તેના શુભ ફળ બેંતાળીસ ભેદે ભોગવે તે કહે છે ॥ શાતા વેદનીય તે જેને ઉદયે જીવ શાતા પામે ॥ ૧ ॥ ઉંચ ગોત્ર તે ઉંચા કુળમાં ઉપજે ॥ ૨ ॥ મનુષ્યગતિ ॥ ૩ ॥ મનુષ્યાનુપૂર્વિ ॥ ૪ ॥ દેવગતિ ॥ ૫ ॥ દેવાનુપૂર્વિ ॥ ૬ ॥ પંચેંદ્રિય જાતિ કે જેના ઉદયે પંચેંદ્રિયપણું પામે ॥ ૭ ॥ પાંચ શરીર તે કહે છે ॥ ઉદારિક શરીર ॥ ૮ ॥ વૈક્રેય શરીર ॥ ૯ ॥ આહારક શરીર ॥ ૧૦ ॥ તેજસ શરીર ॥ ૧૧ ॥ કાર્મણ શરીર ॥ ૧૨ ॥ ઉદારિકના અંગ ઉપાંગ

॥ ૧૩ ॥ વૈક્રેયના અંગ ઉપાંગ ॥ ૧૪ ॥ આહારકના અંગ ઉપાંગ ॥ ૧૫ ॥ તેજસ્, કાર્મણને અંગ ઉપાંગ નથી ॥ વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ તેનો અર્થ કહે છે. વજ્ર તે ખીલી, ઋષભ તે પાટો, નારાચ તે બે પાસાના મર્કટબંધ, પ્રથમ મર્કટબંધ, તે ઉપર પાટો, તે ઉપર ખીલી એવો હાડનો સમુદાય હોય તેને વજ્રઋષભનારાચસંઘયણ કહીએ ॥ ૧૬ ॥ સમ ચઉરંશ સંઠાણ ॥ ૧૭ ॥ શુભ વર્ણ તે ધોળો, પીળો પ્રમુખ ॥ ૧૮ ॥ શુભ ગંધ તે સુરભિ ગંધ ॥ ૧૯ ॥ શુભ રસ ॥ ૨૦ ॥ શુભ સ્પર્શ ॥ ૨૧ ॥ અગુરૂ લઘુ નામ તે આકડાના કપાસની માફક શરીર હળવું નહિ ॥ તેમ લોઢાના ગોળાની માફક ભારે પણ નહિ ॥ ૨૨ ॥ પરાઘાત નામ તે જેના ઉદયથી બળીયાને જીતે ॥ ૨૩ ॥ ઉશ્વાસ નામ તે શ્વાસોશ્વાસ સુખે લે ને મુકે તે ॥ ૨૪ ॥ આતાપ નામ તે સૂર્યની માફક તેજ લાગે તે ॥ ૨૫ ॥ ઉદ્યોત નામ તે ચંદ્રમાની માફક પ્રકાશવંત થવું તે ॥ ૨૬ ॥ શુભ ચાલવાની ગતિ ॥ ૨૭ ॥ નિર્માણ નામ તે અંગના અવયવને ઠેકાણે બેસાડવું તે ॥ ૨૮ ॥ ત્રસ નામ ॥ ૨૯ ॥ બાદર નામ ॥ ૩૦ ॥ પ્રજાપ્તા નામ ॥ ૩૧ ॥ પ્રત્યેક નામ ॥ ૩૨ ॥ સ્થિર નામ ॥ ૩૩ ॥ શુભ નામ ॥ ૩૪ ॥ સૌ-ભાગ્ય નામ ॥ ૩૫ ॥ સુસ્વર નામ ॥ ૩૬ ॥ આદેય નામ ॥ ૩૭ ॥ જસોકીર્તિ નામ ॥ ૩૮ ॥ દેવતાનું આઉખું ॥ ૩૯ ॥ મનુષ્યનું આઉખું ॥ ૪૦ ॥ તિર્યંચનું આઉખું જુ-

ગલવત્ ॥ ૪૧ ॥ તીર્થંકર નામ કર્મ ॥ ૪૨ ॥ એવં બે-તાળીશ ભેદ પુણ્ય તત્ત્વના જાણવા ॥ પુણ્ય તે આત્માને પવિત્ર કરે ॥ ધર્મની સહાય દે ॥ ચૌદમાં ગુણઠાણા સુધી પુણ્ય છે ॥ તે વેળાવા રૂપ જાણવો ॥ પુણ્યથી મળેલ શુભ ભોગ તથા પાંચ ઇંદ્રિયોનો વિષય, તેમાં તલાલીન થઈ રાચવું નહિ; પણ તે ભોગ છાંડવા યોગ્ય છે ॥ ઇતિ પુણ્યતત્ત્વ સમાપ્ત ॥ ૩ ॥

હવે ચોથો **પાપતત્ત્વ** કહે છે. અઢાર પ્રકારે પાપ ઉપરાજે ॥ **પ્રાણાતિપાત**–જીવની હિંસા કરવાથી ॥ ૧ ॥ **મૃષાવાદ**–જુઠું બોલવું તે ॥ ૨ ॥ **અદત્તાદાન**–ચોરી કરવી તે ॥ ૩ ॥ **મૈથુન**–સ્ત્રી સેવવી તે ॥ ૪ ॥ **પરિગ્રહ**–તે પેસા વગેરે એકઠો કરી રાખવો તે ॥ ૫ ॥ **ક્રોધ** ॥ ૬ ॥ **માન** ॥ ૭ ॥ **માયા**–કપટ કરવું તે ॥ ૮ ॥ **લોભ** ॥ ૯ ॥ **રાગ** ॥ ૧૦ ॥ **દ્વેષ** ॥ ૧૧ ॥ **કલહ** ॥ ૧૨ ॥ **અભ્યાખ્યાન**–આળ ચડાવવું તે ॥ ૧૩ ॥ **પૈશૂન્ય**–ચાડી ખાવી તે ॥ ૧૪ ॥ **પર-પરિવાદ**–અવરણાવાદ બોલવા તે ॥ ૧૫ ॥ **અરઈરઈ**–ધર્મમાં અરતિ ને પાપમાં રતિ તે ॥ ૧૬ ॥ **માયામોસો**–કપટ સહિત જુઠું બોલવું તે ॥ ૧૭ ॥ **મિચ્છાદંસણસલ્લ**–ખોટું દેખવું, સરધવું તે શલ્ય, ॥ ૧૮ ॥ એ અઢાર સ્થાનકે પાપ ઉપરાજે તેનાં અશુભ ફળ બ્યાસી પ્રકારે ભોગવે તે કહે છે ॥ **મતિ જ્ઞાનાવરણીય** ॥ ૧ ॥ **શ્રુત જ્ઞાનાવરણિય** ॥ ૨ ॥ **અવધિ જ્ઞાના-વરણિય** ॥૩॥ **મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય** ॥ ૪ ॥ **કેવળ જ્ઞાના-**

વરણીય ॥ ૫ ॥ એ પાંચને ઢાંકનાર તે જ્ઞાનાવરણી કહે-વાય ॥ દાનાંતરાય ॥ ૬ ॥ લાભાંતરાય ॥ ૭ ॥ ભોગાં-તરાય ॥ ૮ ॥ ઉપભોગાંતરાય ॥ ૯ ॥ વીર્યાંતરાય ॥ ૧૦ ॥ નિદ્રા ॥ ૧૧ ॥ નિદ્રા નિદ્રા ॥ ૧૨ ॥ પ્રચલા ॥ ૧૩ ॥ પ્રચલા પ્રચલા ॥ ૧૪ ॥ થિણદ્ધી નિદ્રા ॥ ૧૫ ॥ ચક્ષુ દર્શનાવરણીય ॥ ૧૬ ॥ અચક્ષુ દર્શનાવરણીય ॥ ૧૭ ॥ અવધિ દર્શનાવરણીય ॥ ૧૮ ॥ કેવળ દર્શનાવરણીય ॥ ૧૯ ॥ નીચ ગોત્ર ॥ ૨૦ ॥ અસાતાવેદનીય ॥ ૨૧ ॥ મિથ્યાત્વમોહ-નીય ॥ ૨૨ ॥ સ્થાવરપણું ॥ ૨૩ ॥ સૂક્ષ્મપણું ॥ ૨૪ ॥ અપ્રજાપ્તાપણું ॥ ૨૫ ॥ સાધારણપણું ॥ ૨૬ ॥ અસ્થિર નામ ॥ ૨૭ ॥ અશુભ નામ ॥ ૨૮ ॥ દુર્ભાગ્ય નામ ॥ ૨૯ ॥ દુસ્વર નામ ॥ ૩૦ ॥ અનાદેય નામ ॥ ૩૧ ॥ અજશો કીર્ત્તિ નામ ॥ ૩૨ ॥ નરકની ગતિ ॥ ૩૩ ॥ નરકનુ આઉખું ॥ ૩૪ ॥ નરકાનુપૂરવી ॥ ૩૫ ॥ અનંતાનુબંધિ (જેના બંધનો છેડો ન આવે તે) ॥ ૩૬ ॥ માન ॥ ૩૭ ॥ માયા ॥ ॥૩૮॥ લોભ ॥૩૯॥ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ ॥ ૪૦ ॥ માન ॥ ૪૧ ॥ માયા ॥ ૪૨ ॥ લોભ ॥ ૪૩ ॥ પચ્ચખાણાવરણીય ક્રોધ ॥ ૪૪ ॥ માન ॥ ૪૫ ॥ માયા ॥ ૪૬ ॥ લોભ ॥ ૪૭ ॥ સંજવળનનો ક્રોધ ॥ ૪૮ ॥ માન ॥ ૪૯ ॥ માયા ॥૫૦॥ લોભ ॥ ૫૧ ॥ હાસ્ય ॥ ૫૨ ॥ રતિ ॥ ૫૩ ॥ અરતિ ॥ ૫૪ ॥ ભય ॥ ૫૫ ॥ શોક ॥ ૫૬ ॥ દુગંચ્છા ॥ ૫૭ ॥ સ્રીવેદ ॥ ૫૮ ॥ પુરૂષવેદ ॥ ૫૯ ॥ નપુંસકવેદ ॥ ૬૦ ॥ તિર્યંચની ગતિ

॥ ૬૧॥ તિર્યંચાનુપૂરવી ॥ ૬૨ ॥ એકેંદ્રિયપણું ॥ ૬૪ ॥ બેઇ-દ્રિયપણું ॥૬૪॥ તેઇંદ્રિયપણું ॥૬૫॥ ચઉરિંદ્રિયપણું ॥૬૬॥ અશુભ ચાલવાની ગતિ ॥૬૭॥ ઉપઘાત નામ ॥૬૮॥ અશુભ વર્ણ ॥ ૬૯ ॥ અશુભ ગંધ ॥૭૦ ॥ અશુભ રસ ॥૭૧॥ અશુભ સ્પર્શ ॥ ૭૨ ॥ ઋષભનારાચસંઘયણ-તે બે પાસે મર્કટબંધ હોય ॥ ૭૩ ॥ નારાચ-તે મર્કટબંધ એકલો હોય ॥ ૭૪ ॥ અર્ધ નારાચ-તે એક પાસે મર્કટબંધ ॥ ૭૫ ॥ કીલકૂ સંઘણુ-તે હાડ માંહોમાંહે એક ખીલીનો બંધ ॥ ૭૬ ॥ છેવટ્ઠું સંઘયણુ-તે ખીલી રહિત હોય ॥ ૭૭ ॥ નિગોહપ-રિમંડળ સંઠાણુ ॥ ૭૮ ॥ સાદિ સંઠાણુ ॥ ૭૯ ॥ વામન સંઠાણુ ॥ ૮૦ ॥ કુબ્જ સંઠાણુ ॥ ૮૧ ॥ હુંડ સંઠાણુ ॥ ૮૨ ॥ એ બ્યાસી ભેદ પાપતત્ત્વના જાણવા. પાપે કરી આત્મા મેલો થાય તેથી ઘણા અશુભ કર્મ બંધાય, ઘણુંજ દુઃખ ભોગવતો ચાર ગતિમાં ગોથા ખાય ॥ ઇતિ પાપ-તત્ત્વ સમાપ્ત ॥ ૪ ॥

હવે પાંચમો **આશ્રવતત્ત્વ** કહે છે-તેના સામાન્ય પ્રકારે વીશ ભેદ કહે છે ॥ મિથ્યાત્વ તે આશ્રવ ॥ ૧ ॥ અવ્રત તે આશ્રવ ॥ ૨ ॥ પ્રમાદ તે આશ્રવ ॥ ૩ ॥ કષાય તે આશ્રવ ॥ ૪ ॥ અશુભ જોગ તે આશ્રવ ॥ ૫ ॥ પ્રા-ણાતિપાત તે આશ્રવ ॥ ૬ ॥ મૃષાવાદ તે આશ્રવ ॥ ૭ ॥ અદત્તાદાન તે આશ્રવ ॥ ૮ ॥ મૈથુન તે આશ્રવ ॥ ૯ ॥ પરિગ્રહ તે આશ્રવ ॥ ૧૦ ॥ શ્રોતેંદ્રિય અસંવરે તે આશ્રવ

॥ ૧૧ ॥ ચક્ષુઇંદ્રિય અસંવરે તે આશ્રવ ॥ ૧૨ ॥ ઘ્રાણેં-દ્રિય અસંવરે તે આશ્રવ ॥ ૧૩ ॥ રસેંદ્રિય અસંવરે તે આશ્રવ ॥ ૧૪ ॥ સ્પર્શેંદ્રિય અસંવરે તે આશ્રવ ॥ ૧૫ ॥ મન અસંવરે તે આશ્રવ ॥ ૧૬ ॥ વચન અસંવરે તે આશ્રવ ॥ ૧૭ ॥ કાયા અસંવરે તે આશ્રવ ॥ ૧૮ ॥ ભંડ ઉપગ-રણ અજતનાએ લે મુકે તે આશ્રવ ॥ ૧૯ ॥ શુચિ કુસગ કરે તે આશ્રવ ॥ ૨૦ ॥ સુચી એટલે સોય ને કુસગ એટલે ડાભડાની અણી તે હાંસી નિમિત્તે દ્વેષે કરીને બી-જાને અડાડે તે આશ્રવ. એ વીશ ભેદ આશ્રવના સામાન્ય પ્રકારે કહ્યા ॥ હવે વિશેષે બેંતાલીસ ભેદ કહે છે ॥ પાંચ આશ્રવ ॥ પાંચ ઈંદ્રિય ॥ ચાર કષાય ॥ ત્રણ અશુભ જોગ ॥ એવં સત્તર ॥ હવે પચીસ ક્રિયા કહે છે. કાઇયાએ તે કાયાને અજતનાએ પ્રવર્તાવતાં જે ક્રિયા લાગે તે ॥ ૧ ॥ અહિગરણિયા—ખગાદિક અધિકરણે જીવ હણાય તે ॥ ૨ ॥ પાઉસિઆ જીવ અજીવ ઉપર દ્વેષની ચિંતવના કરવી તે ॥ ૩ ॥ પારિતાવણિયા—પોતાને તથા પરને પરિતાપ ઉ-પજાવવો તે ॥૪॥ પાણાઇવાય—એકેંદ્રિય આદિ જીવને હણવું, હણાવવું તે ॥ ૫ ॥ આરંભિયા—કૃષિ પ્રમુખ આરંભ કર-તા લાગે તે ॥ ૬ ॥ પરિગ્રહિયા—ધન, ધાન્યાદિક નવવિધ પરિગ્રહ મેળવતાં તથા તેના ઉપર મુર્છા ધરતાં લાગે તે ॥ ૭ ॥ માયાવત્તીયા—માયાએ પરને ઠગતા લાગે તે ॥૮॥ અપચ્ચખાણ વત્તિયા—પચ્ચખાણ કીધા વગર, અવતિ

રહ્યા થકાં સર્વ વસ્તુની ક્રિયા લાગે તે ॥ ૯ ॥ મિચ્છાદંસણવત્તિયા–જીનવચન અણસદ્દહતો વિપરિત પરૂપણા કરતા લાગે તે ॥ ૧૦ ॥ દિઠ્ઠિયા–કૌતુક વસે હર કોઈ જોણું જોતાં લાગે તે દૃષ્ટિની ક્રિયા ॥ ૧૧ ॥ પુઠિયા–પુરૂષ, સ્ત્રી, ગાય, બળદ, વસ્ત્ર પ્રમુખ સુકુમાળ વસ્તુનો સ્પર્શ કરતાં લાગે તે ॥ ૧૨ ॥ પાડુચ્ચિયા–બીજાને ઘેર હાથી ઘોડા આભરણ વસ્ત્ર પ્રમુખ દેખી દ્વેષ ધરે જે એ વસ્તુ એની પાસે કેમ એમ ચિંતવતા લાગે તે ॥ ૧૩ ॥ સામંતોવણીયા–પોતાને ઘેર ઘોડા પ્રમુખ જોવા લોક આવે તે વખાણે ત્યારે ખુશી થાય અથવા દહીં, દુધ, ઘી, તેલ પ્રમુખના ઠામ ઉઘાડા રાખે તેમાં જીવ મરતાં લાગે તે ॥ ૧૪ ॥ નેસત્થિયા–રાજાનો અધિકારી થકો વાવ, કુવા ખોદાવતાં ને હથીયાર ઘડાવતાં લાગે તે ॥ ૧૫ ॥ સાહથિયા–પોતાને હાથે જીવ વિણાસે તથા ચિત્રા કુતરા પાસે જીવ હણાવતાં લાગે તે ॥ ૧૬ ॥ આણવણિયા–આજ્ઞા દીધે ક્રિયા બેસે તે ॥ ૧૭ ॥ વિદારણિયા–જીવ અજીવ વિદારણ કરતાં લાગે તે ॥ ૧૮ ॥ અણાભોગી–કામ વગર વસ્તુને લેવો તથા મુકવો તથા હિંડતાં, બેસતાં લાગે તે ॥ ૧૯ ॥ અણવકંખવતિયા–આ લોક તથા પરલોક વિરૂદ્ધ કામ આચરતાં લાગે તે ॥ ૨૦ ॥ અનાપઉગી–આર્ત્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન ચિંતવે કર્મ બાંધે તે ॥ ૨૧ ॥ સામુદાણી–ઘણાં મળી એવું મોટું પાપ કરે કે જેથી આઠ કર્મનો બંધ એકઠો બાંધે

તે ॥ ૨૧ ॥ પેજવંતિયા-પ્રેમના વચન એવાં બોલે કે જેથી અધિકો રાગ વધે તે ॥ ૨૩ ॥ દોસવતિયા-અહંકારી થઈ ગર્વના વચન બોલે જેથી આગલાને દ્વેષ ઉપજે તે ॥ ૨૪ ॥ ઇરિયાવહિયાક્રિયા-કષાય રહિત કેવળ કાયજોગ પ્રવર્તાવતે લાગે તે ઇરિયાવહિયા કહેતાં પંથનીક્રિયા તે અપ્રમત સાધુને તથા કેવળીને પણ હોય ॥ ૨૫ ॥ એવં પચીસ ને સત્તર પૂર્વે કહ્યા તે કુલ બેંતાલીસ ભેદ જાણવા ॥ આશ્રવ તે જીવને કર્મ ચાલ્યા આવે તે ॥ કેવી રીતે ? જેમ કુટેલ નાવામાં પાણી આવે ને પાણીરૂપ પ્રવાહથી વહાણ ભરાઈને ભારે થાય તેમ કર્મરૂપ પ્રવાહથી જીવ ભારેકર્મી થઈ ચાર ગતિમાં રખડે ॥ ઇતિ આશ્રવ તત્ત્વ સમાપ્ત ॥૫॥

હવે છઠો **સંવર તત્ત્વ**ના સામાન્ય પ્રકારે વીશ ભેદ કહે છે ॥ સમકિત તે સંવર ॥ ૧ ॥ વ્રત પચ્ચખાણ-તે સંવર ॥ ૨ ॥ અપ્રમાદ તે સંવર ॥ ૩ ॥ અકષાય તે સંવર ॥ ૪ ॥ શુભજોગ તે સંવર ॥ ૫ ॥ જીવ દયા પાળવી તે સંવર ॥ ૬ ॥ સત્યવચન બોલવું તે સંવર ॥ ૭ ॥ દત્તવ્રત ગ્રહણ કરવું તે સંવર ॥ ૮ ॥ શીયળ પાળવું તે સંવર ॥ ૯ ॥ અપરિગ્રહ તે સંવર ॥ ૧૦ ॥ ઇંદ્રિય પાંચ ને જોગ ત્રણ એ આઠનું સંવરવું તે સંવર એવં અઢાર ॥ ભંડ ઉપગરણ જતનાએ લે મુકે તે સંવર ॥ ૧૯ ॥ શુચિકુસગ્ગ ન કરે તે સંવર ॥ ૨૦ ॥ એ વીશ ભેદ જાણવા ॥

હવે વિશેષે સત્તાવન ભેદે સંવર કહે છે ॥ ઇરિયા-

સમિતિ તે ઉપયોગ સહિત જતનાએ ચાલવું ॥ ૧ ॥ ભાષાસમિતિ–તે નિર્દોષ ભાષા બોલવી ॥ ૨ ॥ એસણા સમિતિ નિર્દોષ આહાર, પાણી, વસ્ત્ર, પાત્રની ગવેષણા કરવી તે. ॥ ૩ ॥ આયાણભંડમત્ત નિખેવણા સમિતિ–જતનાએ પુંજી વસ્તુ લેવી મુકવી તે ॥ ૪ ॥ ઉચ્ચારપાસવણખેલજલ સંઘાણ પારિઠાવણીયા સમિતિ–વડિનીત, લઘુનીત, બળખો, મેલ પ્રમુખ જતનાએ પુંજીને પરઠવવા તે ॥ ૫ ॥ એ પાંચ સમિતિ માઠે ધ્યાને કરી ઉપજેલ કલ્પનાજાળને ટાળવી ॥ ધર્મધ્યાને કરી મધ્યસ્થ પરિણામ કરવો ॥ સર્વથા મનને રોકવો ॥ તેરમા ગુણઠાણાને અંતે લાવવો ॥ એ ત્રણ પ્રકારે મન ગોપવવું તે મનગુપ્તિ ॥ ૧ ॥ હાથ પ્રમુખની સંજ્ઞા ન કરે એવો મૌનપણો ॥ યાચના પ્રમુખકાર્યે પણ મુખે જતના રાખી બોલે તથા સર્વથા વચનરોધ જતનાએ બોલવું તે વચનગુપ્તિ ॥ ૨ ॥ પરિસ્સહ ઉપજે તોપણ કાયા સ્થિર રાખવી અથવા યોગ નિરૂદ્ધવસ્થાએ સર્વથા શરીર ચેષ્ઠા તજવી ॥ આસન શયન પ્રમુખને વિષે સૂત્રોક્ત વિધિએ ચેષ્ટાનો નિયમ તે કાયગુપ્તિ. એ ત્રણ ગુપ્તિ ને પાંચ સમિતિ એ આઠ પ્રવચન આદરવાજોગ છે.

હવે બાવીસ પરીસ્સહ કહે છે ॥ ભુખ લાગે તે ખમે ને આહારની ઇચ્છા ન કરે તે ક્ષુધા પરિસ્સહ ॥ ૧ ॥ તરશ ખમે તે તૃષાનો પરિસ્સહ ॥ ૨ ॥ ટાઢ સહન કરે તે ટાઢનો પરિસ્સહ ॥ ૩ ॥ તાપ ખમે તે તાપનો પરિસ્સહ

॥૪॥ ડાંસ મચ્છર જું પ્રમુખ ચટકા ભરે ને ખમે તે ડંસ પરિસ્સહ ॥ ૪ ॥ વસ્ત્રને અભાવે મેલાં ફાટયાં વસ્ત્ર ધરતે છતે દીનપણું ન કરે અથવા વસ્ત્રનું પ્રમાણ તે અચેલનો પરિસ્સહ ॥ ૬ ॥ સંજમને વિષે ખેદ તે અરતિનો પરિસ્સહ ॥ ૭ ॥ રૂપવંત સ્ત્રી દેખીને ક્ષોભ પામે નહિ તે સ્ત્રીનો પરિસ્સહ ॥ ૮॥ વિહાર કરતાં ખેદ પામે નહિ તે ચરિઆનો પરિસ્સહ ॥ ૯ ॥ શ્મશાનમાં તથા જૂના ઘરમાં રહેતાં ખેદ ન પામે તે બેસવાનો પરિસહ ॥ ૧૦ ॥ સુતાની જગ્યા ખરાબ હોય તો પણ ખેદ પામે નહિ તે સેજ્જા પરિસહ ॥ ૧૧ ॥ કોઈ તિરસ્કારના વચન કહે તો પણ રીસ ન કરે તે આક્રોશ વચનનો પરિસ્સહ ॥ ૧૨ ॥ કોઇ પ્રહાર કરે તેના ઉપર દ્વેષ ન કરે તે વધનો પરિસહ ॥ ૧૨ ॥ કોઈ ગૃહસ્થ પાસે યાચના કરતાં ન આપે અથવા આપતાં સંકોચ કરે તો પણ પોતે ગૃહસ્થપણું ન વાંચ્છે તે યાચનાનોઃ પરિસ્સહ ॥ ૧૪॥ ગોચરી ગયાથકા શુદ્ધ આહાર વસ્ત્રાદિક ન પામે તે અલાભનો પરિસ્સહ ॥ ૧૫ ॥ રોગાદિક વેદનાએ પીડાતા દીનપણું ન કરે ને ચિકિત્સા પણ ન કરે તે રોગનો પરિસ્સહ ॥ ૧૬ ॥ સંથારામાં ડાભ પ્રમુખના તરણા લાગતા અસમાધિ ન કરે તે તૃણ સ્પર્શનો પરિસ્સહ ॥૧૭॥ મેલ ઉપજે ને સ્નાનાદિક ન વ છે તે મેલનો પરિસ્સહ ॥ ૧૮ ॥ કોઇ વાંદે પૂજે તો અહંકાર ન આણે ને કોઇ ન વાંદે તો દીલગીર ન થાય તે સત્કાર પુરસ્કારનો પરિસહ

॥ ૧૯ ॥ ઘણી બુદ્ધિ છતાં ગર્વ ન કરે, વિનય ન ચૂકે તે પ્રજ્ઞાનો પરિસ્સહ ॥ ૨૦ ॥ ભણતર ન આવડે તોય ભણવું ન મૂકે ને ઘણું આવડે તો છળ છળિઓ ન થાય તે અજ્ઞાનનો પરિસ્સહ ॥ ૨૧ ॥ જીનમતના સૂક્ષ્મ વિચાર સાંભળી સંદેહ આણે અને પરદર્શનિની ઉન્નતિ તથા કષ્ટાદિક ક્રિયા દેખી મૂઢ દ્રષ્ટિ ન થાય તે દંશણનો પરિસ્સહ ॥ ૨૨ ॥ એ બાવીસ પરીસ્સહ ને પૂર્વે આઠ કહ્યા તે એવં ત્રીશ ॥ દસ પ્રકારે યતિ ધર્મ તે કહે છે ॥ **ખંતિ**-ક્ષમાધર્મ તે ક્રોધનો અભાવ ॥૧॥ **મુત્તિ**-મુકિતધર્મ તે નિર્લોભતા ॥ ૨ ॥ **અજ્જવે**-આર્યધર્મ તે માયાનો ત્યાગ ॥ ૩ ॥ **મદ્દવે**-માર્દવધર્મ તે માનનો ત્યાગ ॥ ૪ ॥ **લાઘવે**-હળવાપણું તે અલ્પ ઉપગરણ ॥ ૫ ॥ **સચ્ચે**-સત્યધર્મ તે સાચું બોલવું ॥ ૬ ॥ **સંજમે**-સંજમ ધર્મ તે સત્તરે ભેદે સંજમ પાળવો ॥ ૭ ॥ **તવે**-તપધર્મ તે ઈચ્છાનિરોધ ॥ ૮ ॥ **ચિયાએ**-ચોરીનો ત્યાગ કરવો તે ॥ ૯ ॥ **બંભચેરવાસે**-બ્રહ્મચર્ય ધર્મ તે મૈથુનનો ત્યાગ ॥ ૧૦ ॥ એ દસ પ્રકારે યતિધર્મ આરાધવો ॥ એ દસ ને આગળ ત્રીશ મળી કુલ ચાલીસ ભેદ થયા ॥ બાર ભાવના ભાવવી તે કહે છે ॥ લક્ષ્મી, કુટુંબ પરિવાર, યોવન, આઉખું એ અનિત્ય છે એમ ભાવવું તે **અનિત્ય ભાવના** ॥ ૧ ॥ ધન કુટુંબાદિક મરણ આવે કોઇને શરણ-ભુત નથી એમ ભાવવું તે **અશરણ ભાવના** ॥ ૨ ॥ સંસા-રના સર્વ ભાવ આ જીવે અનુભવ્યા એમ ભાવવું તે

સંસાર ભાવના ॥ ૩ ॥ જીવ એકલો આવ્યો, એકલો જાશે, સુખ દુઃખ એકલો ભોગવશે પણ કોઇ સખાઈ થશે નહિ એમ ભાવવું તે **એકત્વ ભાવના** ॥ ૪ ॥ આત્મા જ્ઞાન સ્વરૂપી અને શરીરાદિક જડરૂપ છે માટે આત્મા શરીરથી જુદો છે એમ ભાવવું તે **અન્યત્વ ભાવના** ॥ ૫ ॥ કાયા જે લોહી, રસ, માંસ પ્રમુખ અશુચિથી ભરેલી છે ને તેમાં નવ દ્વાર વહેતાં રહેલાં છે, તે કાયા કદી પણ પવિત્ર છે નહીં એમ ભાવવું તે **અશુચિ ભાવના** ॥ ૬ ॥ મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય એણે કરી અશુભ કર્મ બંધાય છે, એમ ભાવવું તે **આશ્રવ ભાવના** ॥ ૭ ॥ મિથ્યાત્વાદિક આશ્રવનું સંવરવું તે **સંવર ભાવના** ॥ ૮ ॥ બારે ભેદે તપશ્ચર્યાએ કરી કર્મનું ઝરવું તે **નિર્જરા ભાવના** ॥૯॥ લોકનું સ્વરૂપ ચિંતવવું તથા તેમાં આપણો જીવ સર્વ ઠેકાણે અનંતિવાર ઉપન્યો એમ ભાવવું તે **લોક ભાવના** ॥ ૧૦ ॥ સમકિત પામવું દુર્લભ છે એમ ભાવવું તે **બોધ ભાવના** ॥૧૧॥ ધર્મ પમાડનાર અને સંસારથી છોડાવનાર અરિહંત તથા સાધુ છે એમ ભાવવું તે **ધર્મ ભાવના** ॥ ૧૨ ॥ એવં બાર ને પૂર્વે ચાળીસ કહ્યા તે કુલ બાવન ભેદ થયા ॥ હવે **પાંચ ચારિત્ર** કહે છે ॥ આત્માને સમભાવે રાખવો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનો લાભ તે **સામાયિક ચારિત્ર** ॥ ૧ ॥ ફરીને ઉપસ્થાન કરવું, ફરી બીજી દીક્ષા દેવી તે **છેદોપસ્થાપનિય ચારિત્ર** ॥ ૨ ॥ ગચ્છથી

અહાર નવ જણા નિકળીને તપ કરે તે પ રહારવિશુધ્ધ ચારિત્ર તેની વિધિ સૂત્રથી જાણવી ॥ ૩ ॥ થોડુંક કષાય રહેલ એવો ચારિત્ર તે **સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર** ॥ ૪ ॥ જેવું સૂત્રમાં કહ્યું છે તેવું પાળવું તે **જથાખ્યાત** ચારિત્ર ॥ ૫ ॥ એ પાંચ ને પૂર્વે કહ્યા તે બાવન એમ કુલ સત્તાવન ભેદ સંવર તત્ત્વના જાણવા ॥ ૬ ॥

હવે સાતમો **નિર્જરા તત્ત્વ** કહે છે ॥ હવે નિર્જરા તત્ત્વના છ બાહ્ય ને છ અભ્યંતર એવા બાર ભેદ છે ॥ છ બાહ્ય કહે છે ॥ **અણુસણુ** તે આહારનો ત્યાગ તેના બે ભેદ છે. એક નોકારસીથી માંડી છમાસી તપ સુધી ને બીજો જાવજીવ લગણુ. તેના ઘણા પ્રકાર છે ॥ ॥ ૧ ॥ **ઉણોદરી** તપ તે ઉણું પેટ રાખવો તેના બે ભેદ છે. દ્રવ્ય ઉણોદરી તે પાણી તથા ઉપગરણ અલ્પ રાખવા ને બીજો ભાવ ઉણોદરી તે ક્રોધાદિક ઓછા કરવા ॥ ૨ ॥ **વૃત્તિસંક્ષેપ** તપ તે ચાર ભેદે. અભિગ્રહ ધારવા ॥ દ્રવ્યથી ॥ ૧ ॥ ક્ષેત્રથી ॥ ૨ ॥ કાળથી ॥ ૩ ॥ ભાવથી ॥ ૪ ॥૩॥ **રસ પરિત્યાગ** તે નીમી, આયંબીલ કરવો તથા છવીસ વિગયમાંથી હરકોઈ વિગયનો ત્યાગ કરવો તે ॥ ૪ ॥ **કાયક્લેશ** તપ તે લોચ કરાવતા આતાપના લેવી, કાઉસગ્ગ કરવો વિગેરે ॥૫॥ **પડિસંલિનતા તપ** તે ચારે ભેદે ઇંદ્રિય, કષાય, યોગ એ ત્રણનું રોધવું ને ચોથું એકાંત વસ્તિએ રહેવું તે ॥ ૬ ॥ હવે અભ્યંતર તપના છ ભેદ કહે છે ॥

પ્રાયશ્ચિત્ત ॥ ૧ ॥ વિનય ॥ ૨ ॥ વૈયાવચ્ચ ॥ ૩ ॥ સજ્ઝાય ॥ ૪ ॥ ધ્યાન ॥ ૫ ॥ કાયોત્સર્ગ તપ. તે એક ધ્યાને કાઉસગ્ગ કરવો ઇત્યાદિ ॥ ૬ ॥ એ ૭ ભેદ અભ્યંતરના. કુલ બાર ભેદ થયા. એ બાર ભેદે તપશ્ચર્યા કરતા નિર્જરા થાય ॥ ઇતિ નિર્જરા તત્ત્વ સમાપ્ત ॥૭॥

હવે આઠમો બંધતત્ત્વ કહે છે ॥ બંધતત્ત્વના ચાર ભેદ ॥ પ્રકૃતિબંધ ॥ ૧ ॥ સ્થિતીબંધ ॥ ૨ ॥ અનુભાગબંધ ॥ ૩ ॥ પ્રદેશબંધ ॥ ૪ ॥ પ્રકૃતિબંધ તે કર્મનો સ્વભાવ તથા પરિણામ તે આઠ પ્રકારે કહે છે ॥ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેણે અનંતો જ્ઞાનગુણ રોકયો છે ॥ ૧ ॥ દર્શનાવરણીય કર્મ તેણે અનંત દર્શન ગુણ રોકયો છે ॥ ૨ ॥ વેદનીય કર્મ તેણે અનંત આત્મિક સુખ ગુણ રોકયો છે. ॥ ૩ ॥ મોહનીય કર્મ તેણે ક્ષાયક સમકિત તથા જથાખ્યાત ચારિત્ર ગુણ રોકયો છે ॥ ૪ ॥ આયુષ્ય કર્મ તેણે અક્ષયસ્થિતિ ગુણ રોકયો છે ॥ ૫ ॥ નામ કર્મ તેણે અમૂર્તિ ગુણ રોકયો છે ॥ ૬ ॥ ગોત્રકર્મ તેણે અગુરૂ લઘુ ગુણ રોકયો છે ॥ ૭ ॥ અંતરાય કર્મ તેણે અનંત આત્મિક શકિત ગુણ રોકયો છે ॥ ૮ ॥ એ આઠ કર્મનો જુદો જુદો સ્વભાવ છે ॥ હવે સ્થિતિબંધ તે આઠ કર્મની જેટલી સ્થિતિ છે તેટલી બાંધે ॥ જ્ઞાનવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, અંતરાય એ ચાર કર્મની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટિ ત્રીશ કોડાકોડ સાગરોપમની ॥ મોહનીય

કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટિ સીતેર કોડાકોડ સાગરોપમની છે ॥ આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટિ તેત્રીસ સાગરોપમની છે ॥ નામ ને ગોત્ર કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય આઠ મુહૂર્ત્તની ઉત્કૃષ્ટિ વીશ કોડાકોડ સાગરોપમની છે ॥ એ સ્થિતિબંધ જાણવો ॥ અનુભાગ બંધ તે રસ, તીવ્ર મંદ રસાદિકર્મનો ॥ તે સુખ દુઃખ વિગેરે પ્રગટપણે ભોગવવું અથવા અનુભવવું ॥ પ્રદેશબંધ તે કર્મ પુદ્ગળના દળ તે આત્મા સંઘાતે પ્રદેશે બંધાણા છે, તે ભોગવીને આત્માના પ્રદેશથી દૂર થાય તે ॥ એ ચાર બંધનો સ્વરૂપ મોદકના દ્દષ્ટાંતે કહે છે ॥ જેમ કોઈ મોદક ઘણા પ્રકારના દ્રવ્યને સંજોગે નીપનો, વાયુ, પીત્ત, કફને જેણે સ્વરૂપે કરી હણે તેને સ્વભાવ કહીએ ॥ ૧ ॥ તેજ મોદક પક્ષ, માસ, બેમાસ સુધી તેજ સ્વરૂપે રહે તે સ્થિતિબંધ ॥ ૨ ॥ તેજ મોદક તીખો, કડવો, કસાયલો, ખાટો, મીઠો હોય તેને રસ કહીએ ॥ ૩ ॥ તેજ મોદક અલ્પ દળનો નીપનો તે નાનો હોય ઘણા દળનો નીપનો એટલે મોટો હોય તેને પ્રદેશ બંધ કહીએ ॥ ૪॥ એણી રીત કર્મનો બંધ જાણવો. ઇતિ બંધ તત્ત્વ સમાપ્ત ॥૮॥

હવે **મોક્ષ તત્ત્વ** કહે છે ॥ મોક્ષ તત્ત્વના પંદર ભેદે સિદ્ધ થાય તે કહે છે ॥ તીર્થસિદ્ધા ॥ ૧ ॥ અતીર્થસિદ્ધા ॥ ૨ ॥ તીર્થંકરસિદ્ધા ॥ ૩ ॥ અતીર્થંકરસિદ્ધા ॥૪॥ સ્વલીંગસિદ્ધા ॥ ૫ ॥ અન્યલીંગસિદ્ધા ॥ ૬ ॥ ગૃહસ્થલીંગ-

સિદ્ધા ॥ ૭ ॥ સ્ત્રીલીંગસિદ્ધા ॥ ૮ ॥ પુરૂષલીંગસિદ્ધા ॥ ૯ ॥ નપુંસકલીંગ સિદ્ધા ॥ ૧૦ ॥ સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધા ॥ ૧૧ ॥ પ્રત્યેક્બુદ્ધસિદ્ધા ॥ ૧૨ ॥ બુદ્ધબોહિસિદ્ધા ॥ ૧૩ ॥ એક-સિદ્ધા ॥ ૧૪ ॥ અનેકસિદ્ધા ॥ ૧૫ ॥ એ પંદરે ભેદે સિદ્ધ થાય તથા ચાર પ્રકારે જીવ મોક્ષ જાય ॥ જ્ઞાને કરી, દર્શને કરી, ચારિત્રે કરી, તપે કરી. હવે મોક્ષના નવ દ્વાર કહે છે ॥ સદ્પદ પરૂપણા તે મોક્ષ ગતિ પુર્વ કાળે હતી, હમણા છે, આગમે કાળે હશે તે છતિ અસ્તિ છે પણ આકાશના ફૂલનીપેરે નાસ્તિ નથી ॥ ૧ ॥ દ્રવ્ય પ્રમાણે તે સિદ્ધ અનંતા છે, અભવ્ય જીવથી અનંત ગુણા અધિક છે, વન-સ્પતિ વર્જીને ત્રેવીશ દંડકથી સિદ્ધના જીવ અનંત ગુણા અધિક છે. ॥ ૨ ॥ ક્ષેત્ર દ્વાર તે સિદ્ધશીલા પ્રમાણે, તે સિદ્ધશીલા પીસ્તાલીસ લાખ જોજનની લાંબી પહોળી છે. ત્રીગુણી ઝાઝેરી પરધિ છે, ઉંચપણે ત્રણસેં તેત્રીસ ધનુષ્ય ને બત્રીશ આંગુળ પ્રમાણે છે, એટલા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ છે ॥ ૩ ॥ સ્પર્શ દ્વાર તે સિદ્ધ ક્ષેત્રથી કંઈક અદકી સિદ્ધની સ્પર્શના છે ॥ ૪ ॥ કાળ દ્વાર તે એક સિદ્ધ આશ્રિ, સાદી, અનંત, સર્વ સિદ્ધ આશ્રિ અનાદિ અનંત ॥ ૫ ॥ અંતર દ્વાર તે સિદ્ધને ફરીને સંસારમાં અવતરવું નથી. ને એક સિદ્ધ ત્યાં અનંત સિદ્ધ ને અનંત સિદ્ધ ત્યાં એક સિદ્ધ છે ॥ એટલે સિદ્ધ સિદ્ધમાં અંતર નથી ॥ ૬ ॥ ભાગદ્વાર તે સઘળા જીવને અનંતમે ભાગે સિદ્ધના જીવ છે, લોકને

અસંખ્યાતમે ભાગે સિદ્ધના જીવ રહ્યા છે ॥ ૭ ॥ ભાવ-દ્વાર તે સિદ્ધમાં ક્ષાયક ભાવ, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, ક્ષાયક સમકિત, પરિણામિક ભાવ, તે સિદ્ધપણું જાણવું ॥ ૮ ॥ અલ્પબહુત્વદ્વાર તે સર્વથી થોડા નપુંસકસિદ્ધ તેથી સ્ત્રીસિદ્ધ સંખ્યાતગુણા, તેથી પુરૂષસિદ્ધ સંખ્યાતગુણા ॥ એક સમયે નપુંસકલીંગે દશ સિદ્ધ થાય ॥ સ્ત્રીલીંગે વીશ થાય, પુરૂષલીંગે એકસો આઠ સિદ્ધ થાય ॥ ૯ ॥ એ નવ દ્વાર મોક્ષ તત્ત્વના કહ્યા ॥ હવે ચોદ બોલનો ધણી મોક્ષ જાય ॥ ત્રસપણે ॥ ૧ ॥ બાદરપણે ॥ ૨ ॥ સંજ્ઞીપણે ॥ ૩ ॥ વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણપણે ॥ ૪ ॥ શુકલધ્યાનપણે ॥ ૫ ॥ મનુષ્યની ગતિ ॥ ૬ ॥ ક્ષાયક સમકિત ॥ ૭ ॥ જથાખ્યાત ચારિત્ર ॥ ૮ ॥ પંડિત વીર્ય ॥ ૯ ॥ કેવળજ્ઞાન ॥ ૧૦ ॥ કેવળદર્શન ॥ ૧૧ ॥ ભવ્ય સિધિક ॥ ૧૨ ॥ પરમ શુકલલેશી ॥ ૧૩ ॥ ચર્મશરિરી ॥ ૧૪ ॥ એ ચોદ બોલનો ધણી મોક્ષ જાય ॥ જઘન્ય બે હાથની અવગાહના-વાળો સિધ્ધે ॥ ઉત્કૃષ્ટિ પાંચસેં ધનુષ્યની અવગાહનાવાળો મોક્ષ જાય ॥ જઘન્ય નવ વર્ષનો ઉત્કૃષ્ટો ક્રોડ પુર્વના આઉખાવાળો કર્મભૂમિ હોય તે મોક્ષ જાય ॥ મોક્ષ તે સર્વ કર્મ થકી આત્મા મુકાણો એટલે આત્મા અરૂપ ભાવને પામ્યો, કર્મથી ન્યારો થયો, પૂર્વ પ્રજોગે એક સમયે લોકાગ્રે પહોંચ્યો, ત્યાં અલોકને અડીને રહ્યો (અલોકમાં જાય નહિં કારણ કે ત્યાં ધર્માસ્તિકાય નથી, તેથી ત્યાં સ્થિર રહ્યો.)

બીજા સમયથી અચળ ગતિને પામ્યો. (અનંતકાળે પણ ત્યાંથી ચળવું નથી તેમ હાલવું ચાલવું પણ નથી) અજર, અમર, અલક્ષ, અવિનાશી પદને પામ્યો, અનંત સુખની લહેરમાં સદાકાળ નિર્મગ્નપણે રહે છે તેને મોક્ષ તત્ત્વ કહીએ ॥ ઇતિ મોક્ષ તત્ત્વ સમાપ્ત ॥ ૯ ॥

॥ શ્રી નવ તત્ત્વ સંપૂર્ણ ॥

શરણ તમારૂં શ્રી વર્ધમાન.

ચોપાઇ.

શ્રી સિદ્ધારથ કુળ શણગાર, ત્રિશલાનંદન જગદાધાર;
સુંદર સોહે સોવન વાન, શરણ તમારૂં શ્રી વર્ધમાન. ૧
તુમ નામે નાવે આપદા, ભૂત પ્રેત વ્યંતર નવિ કદા;
રોગ શોગ ચિંતા નવિ જાણ, શરણ તમારૂં શ્રી વર્ધમાન. ૨
તુમ નામે લહિયે સંપદા, તુમ નામે મનવંચ્છિત મુદા;
તુમ નામે લહિયે સનમાન, શરણ તમારૂં શ્રી વર્ધમાન. ૩
દુર્જન દુષ્ટ વૈરી વિકરાળ, તુમ નામે નાસે તત્કાળ;
તુમ નામે દિન દિન કલ્યાણ, શરણ તમારૂં શ્રી વર્ધમાન. ૪
ગ્રહાદિક પિડા નવિ કરે, નામ તમારૂં જે અનુસરે;
ધર્મસિંહ મુનિ ભાવ પ્રધાન, શરણ તમારૂં શ્રી વર્ધમાન. ૫

શ્રી છ આરાના બોલ.

અથશ્રી જંબૂદ્વીપ પન્નતિ સૂત્રથી છ આરાના બોલ લિખ્યતે ।। દશ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમના છ આરા જાણવા. તેમાં **પહેલો આરો** ૪ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમનો જાણવો. એ આરો **સુસમ સુસમ** નામે જાણવો. એકલું સુખમાં સુખ જાણવું. એ આરાને વિષે ૩ ગાઉનું દેહમાન અને ૩ પલ્યોપમનું આઉખું. ઉતરતે આરે ૨ ગાઉનું દેહમાન અને ૨ પલ્યોપમનું આઉખું જાણવું. એ આરે બસે છપન પાંસલી, ઉતરતે આરે એકસો અઠાવીસ પાંસલી જાણવી. એ આરાને વિષે ૧ વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ ને ૧ સમ ચઉરંશ સંઠાણ જાણવું. સ્રી પુરૂષના રૂપ સૌભાગ્ય ઘણા દિપે. એ આરાને વિષે અઠમ ભકતે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. ધરતીની સરસાઇ સાકર સરખી જાણવી, ઉતરતે આરે ખાંડ સરખી જાણવી. એ આરાને વિષે દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનવંછિત સુખ પહોંચાડે. તે કલ્પવૃક્ષનાં નામ કહે છે.

ગાથા—મતંગાય ભિંગા તુડિયંગા, દીવ જોઈ ચિતગા;
ચિતરસા મણુવેગા, ગિહાગારા અણિયગણાઓ ।।૧।।

અર્થ—મતંગા કહેતાં, મીઠા મધુરા રસનાં કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે ।।૧।। ભિંગા કહેતાં, રત્નજડાવ ભાજનનાં

કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે ॥ ૨ ॥ તુડિયંગા કહેતાં, ૪૯ જાતિનાં વાજિંત્રનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે ॥ ૩ ॥ દીવ કહેતાં, રત્ન-જડાવ દીવીઓનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે ॥ ૪ ॥ જોઈ કહેતાં, સૂર્યની જ્યોતિનાં કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે ॥ ૫ ॥ ચિતગા કહેતાં, ચિત્રામણ સહિત ફૂલની માળાનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે ॥ ૬ ॥ ચિતરસા કહેતાં, ચિત્તને ગમે તેવા રસવતી ભોજનના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે ॥ ૭ ॥ મણુવેગા કહેતાં, રત્ન-જડાવ આભરણનાં કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે ॥ ૮ ॥ ગિહાગારા કહેતાં, ૪૨ ભોમીયા આવાસના કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે ॥ ૯ ॥ અણિયગણાઓ કહેતાં, રત્નજડાવ નાકને વાયરે ઉડે એવા વસ્ત્રનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે ॥ એ ૧૦ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ મનવંચ્છિત સુખ આપે. એ આરાને વિષે છેક થાકતા જુગલના આઉખા આડા ૬ માસ રહે ત્યારે જુગલ પર-ભવનું આઉખું બાંધે. ત્યારે જુગલાણી એક જોડલું પ્રસવે. તે છોરૂની પ્રતિપાલના ૪૯ દિવસ કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણમાત્રનો વિયોગ ન પડે. એકને છીંક ને એકને બગાસું આવે, મરીને દેવતા થાય. એના શરીરનો નિહરણ દેવતા કરે. ગતિ એક દેવની જાણવી.એ આરાને વિષે જુગલીયાને વૈર, વિરોધ, ઇર્ષ્યા, ઝેર નહિ ॥ ઈતિ પહેલો આરો સંપૂર્ણ ॥૧॥

હવે પહેલો આરો ઉતરીને બીજો આરો બેઠો. ત્યારે અનંતા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યવ અનંતા અનંતા હીણા થયા. એ આરો ત્રણ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપ-

મનો **સુસમ** નામે જાણવો. એકલું સુખ જાણવું. એ આરાને વિષે બે ગાઉનું દેહમાન અને બે પલ્યોપમનું આઉખું, ઉતરતે આરે એક ગાઉનું દેહમાન ને એક પલ્યોપમનું આઉખું. એ આરાને વિષે વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ, સમ ચઉરંશ સંઠાણ. એ આરે એકસો અઠાવીશ પાંસલી, ઉતરતે આરે ચોસઠ પાંસલી જાણવી. એ આરે છઠભક્તે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. ધરતીની સરસાઈ ખાંડ સરખી, ઉતરતે આરે ગોળ સરખી જાણવી. એ આરે દસ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનવંચ્છિત સુખ પહોંચાડે. છેક થાકતાં જુગલના આઉખા આડા છ માસ રહે ત્યારે જુગલ પરભવનું આઉખું બાંધે ત્યારે જુગલાણી એક જોડલું પ્રસવે. છોરૂની પ્રતિપાલના ૬૪ દિવસ કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે. એકને છીંક ને એકને બગાસું આવે, મરીને દેવતા થાય. એના શરીરનું નિહરણ દેવતા કરે. ગતિ એક દેવની જાણવી ॥ ઇતિ બીજો આરો સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥

હવે બીજો આરો ઉતરીને **ત્રિજો આરો** બેઠો. ત્યારે અનંતા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યવ અનંતા હીણા થયાં. એ આરો બે ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમનો જાણવો. એ આરો **સુસમ દુસમ** નામે જાણવો. સુખ ઘણું ને દુઃખ થોડું જાણવું. એ આરાને વિષે એક ગાઉનું દેહમાન ને એક પલ્યોપમનું આઉખું જાણવું. ઉતરતે આરે ૫૦૦ ધ-

નુષ્યનું દેહમાન ને ક્રોડ પૂર્વનું આઉખું જાણવું. એ આરાને વિષે વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ ને સમચઉરંશ સંઠાણ જાણવું. એ આરાને વિષે ૬૪ પાંસલી જાણવી. ઉતરતે આરે ૩૨ પાંસલી જાણવી. એ આરાને વિષે ચઉથભકતે અહાર-રની ઈચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. ધર-તીની સરસાઈ ગોળ સરખી જાણવી. ઉતરતે આરે થોડેરી જાણવી. એ આરે દસ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ મનવંચ્છિત સુખ પહોંચાડે. છેક થાકતાં જુગલના આઉખા આડા છ માસ રહે ત્યારે જુગલ પરભવનું આઉખું બાંધે. ત્યારે જુગલાણી એક જોડલું પ્રસવે. તે છોરૂની પ્રતિપાલના ૭૯ દિવસ કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે. એકને છીંક ને એકને બગાસું આવે, ત્યારે મરીને દેવતા થાય. એના શરીરનો નિહરણ દેવતા કરે. એ ત્રણ આરા જુગ-લના જાણવા. એકલો જુગલધર્મ જાણવો. એ આરાને વિષે જરા, રોગ, કુરૂપ નહિ, પ્રતિપૂર્ણ અંગ ઉપાંગ, વિષય સુખ ભોગવે, તે દાન પુણ્યના ફળ જાણવા. એ આરાને વિષે છેક થાકતાં ચોરાશીલાખ પૂર્વ ત્રણ વર્ષ ને સાડાઆઠ મહીના બાકી રહ્યા ત્યારે સર્વાર્થસિદ્ધ મહા વિમાનથકી તેત્રીસ સાગરોપમનું આઉખું ભોગવીને, ચ્યવીને વનિતા નગરી નાભી કુલગર રાજા પિતા, મરૂદેવી માતાની કૂંખે શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઉપન્યા. સવાનવ માસે જનમ્યા. પ્રથમ ઋષભનું સ્વપ્ન જોઈ ઋષભદેવ નામ પાડયું. ઋષભ-

દેવ સ્વામીએ યુગલધર્મ નિવારી અસિ ૧ ॥ મસિ ૨ ॥ કૃષિ ૩ ॥ ઇત્યાદિક બહોંતેર કળા શીખવી. અનુકંપા નિમિત્તે વીશ લાખ પૂર્વ તો કુમારપણે રહ્યા. ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ સુધી રાજ્ય ભોગવ્યું. ભરતને રાજ્ય સોંપીને ચાર-હજાર પુરૂષ સંઘાતે સંયમ લીધો. એક લાખ પૂર્વ સુધી સંયમ પાળ્યો. કેવલ પામીને અષ્ટાપદ પર્વત ઉપરે પદ્માસને બેસીને દશ હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ પધાર્યા. તે સ્વામીના ૬ કલ્યાણીક થયા. પહેલે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચવીને માતાની કૂંખે ઉપન્યા ૧ ॥ બીજે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં જનમ્યા ॥૨॥ ત્રિજે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં રાજ્ય બેઠા ॥ ૩ ॥ ચોથે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં સંયમ લીધો ॥ ૪ ॥ પાંચમે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં કેવલ-જ્ઞાન ઉપન્યું ॥ ૫ ॥ એ ૫ ને છઠું કલ્યાણીક અભિચ નક્ષત્રમાં મોક્ષ પધાર્યા ॥૬॥ એ આરાને વિષે ગતિ પાંચ જાણવી. મોક્ષ વધી ॥ ઇતિ ત્રિજો આરો સંપૂર્ણ ॥ ૩ ॥

હવે ત્રિજો આરો ઉતરીને ચોથો આરો બેઠો. ત્યારે અનંતા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ હીણા થયા. એ આરો એક ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમમાં બેંતાલીસ હજાર વર્ષ ઉણાનો જાણવો. એ આરો **દુસમ સુસમ** નામે જાણવો. દુઃખ ઘણું ને સુખ થોડું જાણવું. એ આરાને વિષે ૫૦૦ ધનુષનું દેહમાન ને ક્રોડ પૂર્વનું આઉખું. ઉતરતે આરે

સાત હાથનું દેહમાન ને સો વર્ષ ઝાઝેરાનું આઉખું. એ આરાને વિષે છ સંઘયણ ને છ સંઠાણ જાણવા. એ આરાને વિષે ૩૨ પાંસલી ઉતરતે આરે ૧૬ પાંસલી જાણવી એ આરાને વિષે દિન દિન પ્રત્યે આહારની ઈચ્છા ઉપજે, ત્યારે ૩૨ કવલનો આહાર કરે. ધરતીની સરસાઈ સારેરી, ઉતરતે આરે થોડેરી જાણવી. એ આરે છેક થાકતાં પંચોત્તેર વર્ષ ને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા ત્યારે દશમા દેવલોકથી વીસ સાગરોપમનું આઉખું ભોગવીને ચવીને માહણકુંડ ગામ નગરને વિષે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને ઘેર દેવાનંદાજીની કૂંખે મહાવીર સ્વામી ઉપન્યા. ત્યાં સ્વામી સાડી બ્યાસી રાત્રિ રહ્યા. ત્યાસીમી રાત્રે શકેંદ્રનું આસન ચળ્યું. ત્યારે શકેંદ્રે ઉપયોગ મુકીને જોયું તો પ્રભુને ભિક્ષુક કુળે ઉપન્યા જોયા. અનંતે કાળે આશ્ચર્ય થયું! ત્યારે હરણગમેષી દેવતાને કહ્યું કે તમે જાઓ, જઈને મહાવીર સ્વામીનો ગર્ભ ક્ષત્રીયકુંડ નગરને વિષે, સિદ્ધાર્થ રાજાને ઘેર, ત્રિસલાદેવી રાણીની કૂંખે મુકો; અને ત્રિસલાદેવી રાણીની કૂંખે પુત્રીપણે ગર્ભ છે, તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂંખે મુકો. ત્યારે તે હરણગમેષી દેવતા તહેતિપ્રમાણ કરી તેજ વખતે તે માહણકુંડ આવ્યો ને ત્યાં ભગવંતને વંદણા નમસ્કાર કરીને કહ્યું જે સ્વામી! રૂડું જાણજો. હું તમારો ગર્ભ સાહરૂં છું. તે વખતે દેવાનંદાજીને અવસ્વાપિની

નિદ્રા મુકીને, નાભીથી ગર્ભ સાહરીને ત્રિસલાદેવીજીની કૂંખે મુકયો, ત્યાં સ્વામિ સર્વે થઈને સવાનવ માસે જનમ્યા. ત્રિસ વર્ષ ઘરમાં રહ્યા. એકાકીપણે સંયમ લીધો. સંયમ લઇને સાડાબાર વર્ષ ને એક પખવાડીયા સુધી આકરા તપ, જપ, જ્ઞાન, ધ્યાન કરીને સ્વામી કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન પામ્યા. બહોંતેર વર્ષનું આઉખું ભોગવીને ચોથા આરાના ત્રણુ વર્ષ ને સાડાઆઠ મહિના બાકી રહ્યા તે વખતે મહાવીર સ્વામી નિર્વાણુ પધાર્યા. તે સ્વામીના ૭ કલ્યાણિક થયા. તેમાં ૫ કલ્યાણિક તો ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં થયાં. તે ચવણુ કલ્યાણીક ૧ ॥ ગર્ભ સાહારણુ કલ્યાણીક ૨ ॥ જન્મ કલ્યાણીક ૩ ॥ દિક્ષા કલ્યાણીક ૪ ॥ કેવલજ્ઞાન કલ્યાણીક ૫ ॥ એ પાંચ ને સ્વાતિ નક્ષત્રમાં નિર્વાણુ પધાર્યા ૬ ॥ એ ૭ કલ્યાણીક ॥ એ આરાને વિષે ગતિ ૫ જાણુવી. મહાવીર સ્વામી નિર્વાણુ પધાર્યા તેજ વખતે ગોતમ સ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉપન્યું. તેઓ બાર વર્ષ કેવલ પ્રવર્જા પાળીને નિર્વાણુ પધાર્યા. તેજ વખતે સુધર્મા સ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉપન્યું. તેઓ આઠ વર્ષ સુધી કેવલ પ્રવર્જા પાળીને નિર્વાણુ પધાર્યા. તેજ વખતે જંબૂ સ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉપન્યું. તેઓ ચુમાલીસ વર્ષ સુધી કેવલ પ્રવર્જા પાળીને નિર્વાણુ પધાર્યા. મહાવીર સ્વામી પછી ભરતક્ષેત્રમાં ચોસઠ વર્ષ સુધી કેવલજ્ઞાન રહ્યું. ચોથા આરાનો જન્મેલો હોય તે પાંચમા આરામાં મોક્ષ જાય.

પાંચમા આરાનો જન્મેલો પાંચમા આરામાં મોક્ષ જાય નહિ. **જંબૂસ્વામી** મોક્ષ પહોંચ્યા પછી દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા તે પરમ અવધિજ્ઞાન ૧ ॥ મનઃપર્યવ જ્ઞાન ૨ ॥ કેવલ-જ્ઞાન ૩ ॥ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર ૪ ॥ સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર ॥૫॥ યથાખ્યાત ચારિત્ર ॥૬॥ પુલાકલબ્ધિ ॥૭॥ ક્ષાયકસમકિત ॥૮॥ આહારક શરીર ॥૯॥ જિનકલ્પી સાધુ ૧૦ ॥ ઇતિ ચોથો આરો સંપૂર્ણ ॥ ૪ ॥

હવે ચોથો આરો ઉતરીને **પાંચમો આરો** બેઠો. તે વખતે અનંતા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ હીણા થયા. એ આરો **દુસમ** નામે, એકલું દુઃખ જાણવું. એ આરો ૨૧ હજાર વર્ષનો જાણવો. એ આરાને વિષે ૭ હાથનું દેહમાન ને સો વર્ષ ઝાઝેરાનું આઉખું. ઉતરતે આરે ૧ હાથનું દેહમાન ને ૨૦ વર્ષનું આઉખું. એ આરાને વિષે ૬ સંઘયણ ને ૬ સંઠાણ જાણવા, ઉતરતે આરે ૧ છેવટું સંઘયણ ને ૧ હુંડ સંઠાણ જાણવું. એ આરાંને વિષે ૧૬ પાંસલી, ઉત-રતે આરે ૮ પાંસલી જાણવી. એ આરાને વિષે દિન દિન પ્રત્યે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, તે વખતે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. ધરતીની સરસાઇ કાંઈક સારી જાણવી, ઉત-રતે આરે કુંભારના નિભાડાની છાર સરખી જાણવી. હવે પાંચમા આરાના ૩૨ લક્ષણ કહે છે. મોટા નગર તે ગામડા સરખા થશે ॥૧॥ ગામ તે મસાણ સરખા થશે ॥૨॥ ભલા કૂળના છોરૂ તે દાસ દાસીપણા કરશે ॥ ૩ ॥ પ્રધાન તે

લાલચી થશે ૪ ।। રાજા તે યમદંડ સરખા થશે ૫ ।। ભલા કૂળની સ્ત્રી તે લજ્જા રહિત થશે ૬ ।। રૂડા કૂળની સ્ત્રી વેશ્યા સરખી થશે ૭ ।। પોતાના પુત્ર પોતાને છાંદે ચાલશે ૮ ।। શિષ્ય ગુરૂના અપવાદ બોલશે ૯ ।। દુર્જન લોક સુખી થશે ૧૦ ।। સજ્જન લોક દુઃખી થશે ૧૧ ।। દુર્ભિક્ષ દુષ્કાળ ઘણાં પડશે ૧૨ ।। ઉંદર સર્પાદિકની દાઢ ઘણી થશે ૧૩ ।। બ્રાહ્મણ અર્થના લોભી થશે ૧૪ ।। હિંસા ધર્મના પરૂપક ઘણાં થશે ૧૫ ।। એક ધર્મમાં ઘણાં ભેદ થશે ૧૬ ।। મિથ્યાત્વિ દેવતા ઘણાં પૂજાશે ૧૭ ।। મિથ્યાત્વિ લોક ઘણાં થશે ૧૮ ।। માણસને દેવદર્શન દુર્લભ થશે ૧૯ ।। વિદ્યાધરની વિદ્યાના પ્રભાવ થોડા થશે ૨૦ ।। ગોરસ દુધ દહીંમાં સરસાઇ થોડી રહેશે ૨૧ ।। બળદ પ્રમુખનાં બળ આઉખા થોડાં થશે ૨૨ ।। સાધુ સાધ્વીને માસકલ્પ તથા ચોમાસાં કર્યા જેવા ક્ષેત્ર થોડાં થશે ૨૩ ।। શ્રાવકની ૧૧ પડિમા, સાધુની ૧૨ પડિમાં વિચ્છેદ જશે ૨૪ ।। ગુરૂ શિષ્યને ભણાવશે નહિ ૨૫ ।। શિષ્ય અવિનીત, કલહકારી થશે ૨૬ ।। અધર્મકારી ઝગડાકારી કુમાણુસ ઘણાં થશે, સુમાણુસ થોડાં થશે ।। ૨૭ ।। આચાર્ય આપ આપના ગચ્છની પરંપરા સામાચારી જુદિ જુદિ પ્રવર્તાવશે, તથા મૂઢ મૂર્ખજનને મોહ ને મિથ્યાત્વ પાસમાં પાડશે, ઉત્સૂત્ર ભાખશે, આપ આપની પ્રશંસામાં રાચશે, નિંદક કુબુદ્ધિ થશે ૨૮ ।। સરલ, ભદ્રિક, ન્યાયી, પ્રમાણિક માણુસ થોડા

થશે ૨૯ ।। મ્લેચ્છનાં રાજ્ય ઘણાં થશે ૩૦ ।। હિંદુરાજા અલ્પ ઋદ્ધિયા થોડા થશે ૩૧ ।। મોટા કૂળના રાજા થશે તે નીચ કામ કરશે, અન્યાય અધર્મ કુવ્યસનમાં ઘણાં રાચશે ।। ૩૨ ।। એ ૩૨ લક્ષણ જાણવાં. એ આરાને વિષે ધાતુ સર્વે વિચ્છેદ જશે. લોઢાની ધાતુ રહેશે, ચામડાની મોહરો ચાલશે. જેને ઘેર સવાશેર કાંસુ રહેશે તે ધનવંત કહેવાશે. એ આરાને વિષે એક ઉપવાસ કરશે તે માસખમણ સરખો થશે. એ આરાને વિષે જ્ઞાન તથા સૂત્ર સર્વે વિચ્છેદ જશે. તેમાં દશવૈકાલિકના અધ્યયન ૪ પહેલા રહેશે. તે ઉપરે ૪ જીવ એકાવતારી થશે. તે ચારના નામ—દુપસહ નામે સાધુ ૧ ।। ફલ્ગુણિ નામે સાધ્વી ૨ ।। નાગીલ શ્રાવક ૩ ।। નાગશ્રી શ્રાવિકા ૪ ।। અષાડ શુદ ૧૫ ને દિવસે શકેંદ્રનું આસન ચળશે. તે વખતે શકેંદ્ર ઉપયોગ મુકી જોશે જે આજ પાંચમો આરો ઉતરીને કાલે છઠો આરો બેસશે. તે વખતે શકેંદ્ર આવી તે ચારે જીવને કહેશે જે કાલે છઠો આરો બેસશે માટે આલવો, પડિકમો, નિઃસલ્લ થાઓ. તેથી તે ૪ જીવ સર્વ જીવને ખમાવીને સંથારો કરશે. તે વખતે સંવર્તક વાયરો થશે. તેણે કરીને પહાડ, પર્વત, ગઢ, કોઠા, વાવ, કુવા, સરોવર સર્વે વિસરાલ થશે. વૈતાઢ પર્વત ૧ ।। ગંગા ૨ ।। સિંધુ ૩ ।। ઋષભકુટ ૪ ।। લવણ સમુદ્રની ખાડી ૫ ।। એ ૫ સિવાયના સર્વ સ્થાનક ત્રુટી પડશે. તે ૪ જીવ સમાધી પરિણામે કાલ કરીને દેવ-

લોકમાં જશે. તે વખતે ૪ બોલ વિચ્છેદ જશે. પહેલે પોહરે જૈનધર્મ વિચ્છેદ જશે ૧ ॥ બીજે પોહરે ૩૬૩ પાખંડી મિથ્યાત્વિનો ધર્મ વિચ્છેદ જશે ૨ ॥ ત્રિજે પોહરે રાજનીતિ વિચ્છેદ જશે ૩ ॥ ચોથે પોહરે બાદર અગ્નિ વિચ્છેદ જશે ॥૪॥ એ આરે બેસતા ગતિ ૫ જાણવી, ઉતરતા ૪ ગતિ તે મોક્ષ અટકી. ઇતિ પાંચમો આરો સંપૂર્ણ.

હવે પાંચમો આરો ઉતરીને છઠો આરો બેસશે. તે વખતે અનંતા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ હીણા થશે. એ આરો ૨૧ હજાર વર્ષનો જાણવો, એ આરો દુસમ દુસમ નામે એકલું દુઃખમાં દુઃખ જાણવું. એ આરે ૧ હાથનું દેહમાન ને ૨૦ વર્ષનું આઉખું, ઉતરતે આરે ૧૬ વર્ષનું આઉખું ને મૂંઢા હાથની કાયા જાણવી. એ આરાને વિષે ૧ છેવટું સંઘયણ ને હુંડ સંઠાણ જાણવું, ઉતરતે આરે પણ એમજ જાણવું. એ આરાને વિષે ૮ પાંસલી, ઉતરતે આરે ૪ પાંસલી જાણવી. એ આરાને વિષે ૭ વર્ષની સ્ત્રી ગર્ભ ધરશે. તે કાળા કુદર્શની રોગી ને રીસાળ, બોવાલી ઘણાં એવા છોકરા ઘણા જણશે. તે કુતરીની પેરે પરિવાર ભેળો ફેરવશે. એ આરાને વિષે ગંગા સિંધુ નદી રહેશે. તેમાં ૭૨ બીલ છે. તેમાં ત્રણ ત્રણ માળ છે. તેમાં મનુષ્ય, તિર્યંચ, પક્ષી બીજ માત્ર રહેશે. ગંગા સિંધુનો સાડીબાસઠ જોજનનો પટ છે. તેમાં રથના ચીલા પ્રમાણે પહોળું ને ગાડાની ધુરી બૂડે એટલું ઉંડું પાણી રહેશે. તેમાં મચ્છ કચ્છ ઘણાં

થશે. તે ૭૨ બીલનાં મનુષ્ય સાંઝે ને પ્રભાતે મચ્છ કચ્છ કાઢીને વેળુમાં ભારશે. સૂર્ય ઘણો તપશે, ટાઢ ઘણી પડશે, તેણે કરી સિઝવાઈ રહેશે, તેનો આહાર કરશે. તેના હાડકા ચાંમડા તિર્યંચ ચાટીને રહેશે. માનવીના માથાની તુંબડી-માં પાણી લાવીને પીશે. એ પ્રમાણે ૨૧ હજાર વર્ષ પૂરા કરશે. પાંચમા આરાના પ્રાણી નવકાર રહિત, સમકિત રહિત, વ્રત પચ્ચખાણ રહિત હશે તે એવા છઠા આરાને વિષે આવીને અવતરશે. માટે એવું જાણીને જે જીવ જૈન-ધર્મની આસ્થા રાખશે તે જીવ સુખી થશે.

॥ ઇતિ છ આરાના બોલ સંપૂર્ણ ॥

વ્યાખ્યાનની શરૂઆતમાં બોલવાની વાણીની સ્તુતિ.

સવૈયા.

વીર હિમાચલસેં નિકસી, ગુરૂ ગૌતમકે મુખ કુંડ ધરી હૈ,
મોહ મહાચલ ભેદ ચલી, જગકી જડતા સબ દૂર કરી હૈ;
જ્ઞાનપયોદધિ માંહિ રલી, બહુ ભંગ તરંગનસેં ઉછરી હૈ,
તાસ સુશારદ ગંગ નદી, પ્રથમેં અંજલી નિજ શીશ ધરી હૈ. ૧
જ્ઞાન સુનીર ભરી સરિતા, સુરધેનુ પ્રમોદ સુક્ષીર નિધાની,
વૈદ જ્યોં વ્યાધિ હરંત સદા, ભવ્ય જીવ ચકોરકોં ચંદ્ર સમાની;
જૈન સિદ્ધાન્તકી જ્યોતિ ખડી, સુર વૃક્ષ સમાન મહાસુખ દાની,
લોક અલોક પ્રકાસ ભયે, મુનિરાજ બખાનત હૈ જિનબાની. ૨

શોભત દેવ વિષે મઘવા, ઉડુ વૃન્દ વિષે શશી મંગલકારી,
ભૂપ સમૂહ વિષે ભરતેશ્વર, કેશવ યોધ વિષે મનુહારી;
નાગનમેં ધરણેંદ્ર બડો, ચમરેંદ્ર અસુરનમેં અધિકારી,
ત્યું જિનશાસન સંઘ વિષે, મુનિરાજ દીપે શ્રુ જ્ઞાન ભંડારી. ૩

મનહર છંદ.

કૈસેકર કેતકી કણેર એક કહ્યો જાત,
આક દુધ ગાય દુધ અંતર ઘણેરો હે;
રીરી હોત પીરી પણ હોંસ કરે કંચનકી,
કહાં કાગ બાની કહાં કોયલકી ટેર હે.
કહાં ભાનુ તેજ કહાં આગીયો બિચારો કહાં,
પુનમકો અજવાળો કહાં અમાસ અંધેરો હે;
પક્ષ છોડ પારકી નિહ લ એક નીગે કર,
રાગી વ નિરાગી વેણુ અંતર ઘણેરો હે ૪
વીતરાગ વાણી સાચી મુકિતકી નિશાની યહ,
સુકૃતકી ખાની જ્ઞાની મુખસેં બખાની હે;
ઈનકું આરાધકે તરીયા હે અનંત જીવ,
સોહી જહાજ જાણુ શરદ્ધા મન આની હે.
શ્રદ્ધા હે સારધાર શ્રદ્ધાહીસેં ખેવો પાર,
શ્રદ્ધા બિન જીવ ખ્વાર નિશ્ચેકર માની હે;
વાણી તો ઘણેરી પન વીતરાગ તુલ્ય નાંહી,
પ્યાલા ભર પિવે વાંકો આનંદકી ખાની હે. ૫

સમાપ્ત.

શીયળ વિષે.

(રાગ—પુનમ ચાંદનીનો.)

શીલ રતન જતને એની રાખીયેરે, ફરી ફરી નહિ મળે આ અવતાર;
શીલ સુધારસ ભાવે કરી ચાખીયેરે, જેથી લહિયે ભવ જલ પાર,
શીલ રતન જતને એની રાખીયે રે, એ ટેક.

બાળપણાથી પાળીયે, શીલ ધર્મ સુખકાર;
અવર ભુષણ છે કાયમાં, સાચો શીલ શણગાર.
શીલ સુંદડી પેહેરવાથી રૂડા શોભીયે રે, સાસર પીયરમાં શોભાવનહાર.

બ્રાહ્મી સુંદરી મહા સતી, રાજેમતિ વરનાર;
સીતા કુંતા દ્રૌપદી, સુભદ્રા સુલસા સાર.
ચંદનબાળા સુલા દમયંતી મૃગાવતીરે, શીવા પદમાવતી આદે થઇ અપાર.

કષ્ટ સહિ ખલજનતણા, પાળ્યો શીલ નિઃશંક;
કીર્ત્તિ લહિ જગ ઉજળી, ટાળી નિજ કલંક.
પ્રહ ઉઠે ગાવે ધર્મિનરો પ્રેમથીરે, જેના નામે સદા થાએ જયકાર.

ઝેર અમૃત થઈ પરણમે, નાગ હોવે વરમાલ;
અગ્નિ પાણી સમ હુવે, વાઘ હુવે મૃગ બાલ.
શીલે સંકટ ટળે ને વળે સંપદા રે, સુર અસુર નૃપાદિ ધરે પ્યાર.

ધર્મ સ્થાનને ઘર તજી, નવિ ફરીયે અન્ય દ્વાર;
સંગત રૂડા નરતણી, કરતા વધે સુવિચાર.
સામાયક પોષા પડિકમણા એની કરોરે, તજી પ્રમાદ વિકથા વળી ચાર.

જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રથી, ધરિએ પ્રીતિ અપાર;
તપ તપી નવ વાડથી, પાળો શીલ આચાર.
વીર મુનિ કહે શીયલ પ્રભાવથીરે, નરનારી ઘણા પામ્યા શિવદ્વાર.

દરેક મનુષ્યને મનન કરવા યોગ્ય

ઉપદેશી દોહરા.

પરલોકે સુખ પામવા,-કર સારો સંકેત;
જી બાજી છે હાથમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૧

જોર કરીને જીતવું, ખરે ખાઈ રણ ખેત;
દુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૨

ગાફલ રહીશ ગમાર તું, ફોગટ થઈશ ફજેત;
હવે જરૂર હુશીયાર થઈ, ચેત ચેત નર ચેત. ૩

તન ધન તે તારાં નથી, નથી પ્રિયા પરણેત;
પાછળ સૌ રહેશે પડ્યાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૪

પ્રાણ જશે જ્યાં પિંડથી, પિંડ ગણાશે પ્રેત;
માટીમાં માટી થશે, ચેત ચેત નર ચેત. ૫

રહ્યા ન રાણા રાજીયા, સુર નર મુની સમેત;
તું તો તરણા તુલ્ય છો, ચેત ચેત નર ચેત. ૬

ઉજળું તારાં ઉખડશે, જેમ ઉખડતી રેત;
પછી નર તન પામીશ કીયાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૭

કાળા કેશ મટી ગયા, સર્વે બનીયા શ્વેત;
જોબન જોર જતું રહ્યું, ચેત ચેત નર ચેત. ૮

માટે મનમાં સમજીને, વિચારીને કર વેંત;
ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં જવું, ચેત ચેત નર ચેત. ૯

શુભ શિખામણ સમજ તો, પ્રભુ-સાથે કર હેત;
બાકી અવિચળ બોજ છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૦